

Urban Future Studies: A Review of Urban Studies in Iran in the Period of 2011-2023

Iman Ghalandarian^{*1}, Zahra Sadat Faghih²

1. Assistant Professor, Department of Urbanism, Faculty of Architecture and Urbanism, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
2. Master Student of Urban Design, Department of Urbanism, Faculty of Architecture and Urbanism, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

ARTICLE INFO

Research Paper

Article history:

Received: 2023/11/23

Accepted: 2024/02/06

Published online:
2024/07/28

Keywords: *Future study, Meta-study, Theme analysis, urban studies, methodology*

Abstract

Future studies have attracted the attention of domestic researchers since about a decade ago. This knowledge has not yet been properly institutionalized in the country due to the lack of deepening it in the layers of policy-making, planning, and regulation and the lack of the necessary intellectual and cultural infrastructure, unlike developed countries, its importance and necessity have not been realized. This research aims to review Iranian researchers' studies and identify future studies' indicators. In terms of the type and nature of this research, it is qualitative. It is descriptive and analytical research and has been carried out with a meta-study approach. In this approach, domestic studies and research were first reviewed and 66 final articles were selected. After that, these sources and research were analyzed to select appropriate information. The main information of the texts is extracted in the form of coding and combined with the qualitative findings. Finally, using the extracted codes, the framework of urban future studies is presented. In this framework, four main approaches are identified. A process approach and participatory approach seek to increase the participation and cooperation of stakeholders and advocacies. The holistic and long-term approach seeks to create flexible, resilient, and more practical programs and produce knowledge in the long-term and medium-term programs. A comprehensive and flexible decision-making and planning approach is based on detailed knowledge and analysis of the planning environment. Finally, the approach of preparation for possible futures is based on understanding possible futures and better preparation to face the future.

Citation: Ghalandarian I, Faghih Z S. (2024). **Urban Future Studies a review of urban studies in Iran in the period of 2011-2023**, *journal of Future Cities vision*, 5(18), 59-80.

© The Author(s). Publisher: Iranian Geographical Association

* **Corresponding author:** Iman Ghalandarian, **Email:** ghalandarian@um.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

Future research can be considered a part of the planning process to achieve the desired future, which paves the way for development and progress by using scientific processes and calculating the requirements of the new world. In this direction, future research is the process of a systematic effort to look at the long-term future of cities in various fields of science, technology, environment, economy, and society, aiming to identify emerging general technologies and strengthen the fields of development. Cities have vital importance to local and global futures. However, no single or simple formula exists to achieve a balanced and sustainable city. Most changes with the aim of a sustainable city require long-term planning. Where future studies can present a basis for inspiration in discussion and decision-making processes. The lack of ability to predict the future and the complexities caused studies to take advantage of the capabilities of the emerging knowledge of futurism and bring the future into the heart of planning activities and predicting scientific and technological developments. Today, this approach has presented with more reliance on intuition, participation, and adaptability. This process develops successful solutions and ensures that those solutions are embedded in the community so that they have a greater chance of being implemented. It also enables the development of visions for urban futures by bringing together the networking of key stakeholders and knowledge sources. Future studies have attracted the attention of domestic researchers for about a decade. This knowledge has not yet been properly institutionalized in the country due to the lack of deepening it in the layers of policy-making, planning, and regulation and the lack of the necessary intellectual and cultural infrastructure, unlike developed countries, its importance and necessity have not been realized. In this regard, the current research aims to systematically review the domestic studies and present urban future study framework. In order to identify the important and challenging factors in the field of

future study, the current study tries to answer the following two questions:

- What are the content and structure of domestic research in the field of future study and what is their status?
- What are the theoretical framework and factors affecting future research?

Methodology

In terms of the type and nature of this research, it is qualitative. It is descriptive and analytical research and has been carried out with a meta-study approach. The variety of research in Iran causes different challenges like lack of integrity in their methodology. to improve this situation, a meta-study approach is used in this research. In order to systematically review the structure and content of articles on various topics, 66 articles (from 2011 to 2023) were collected by searching in domestic databases as well as the Google search engine and Google Scholar and using keywords such as future studies, foresight, etc.

Results and Discussion

The current research has used the meta-study approach to provide a future study framework. This research has provided the factors for future study by answering the questions .

What are the content and structure of domestic research in the field of future studies and what is their status? According to the analysis done in the structural section, more research has been published in the field of geography and urban planning and in the humanities department. Due to the increasing importance of attention to future studies in projects and research, it is acceptable to pay attention to the theoretical background. However, most of the research does not have good-quality theoretical backgrounds. Very limited studies have looked at this issue with a developmental and fundamental purpose. Most of the research uses different quantitative, qualitative, and mixed methods and in this case, a suitable diversity can be seen in the sources. In general, it can be said that there has been a significant increase in research, especially in recent years, in the field of future studies, which has been accompanied by an increase in the

quality of research. However, it is essential to pay more attention to this issue and put it on the agenda in urban management .

What are the theoretical framework and factors of future studies? According to the investigations in the structural section, the status of the articles has been improving. In recent years, attention to the normative paradigm of future studies has increased in the content sections, which has shown the importance of human resources and attention to other resources as well. However, in approaches and levels used in future studies, most of the studies remain at the initial levels and are limited to the problem-oriented level and have mostly used descriptive-analytical approaches. Therefore, the need to pay deep attention to higher levels and pay attention to issues from critical and collaborative perspectives use different quantitative and qualitative methods and pay attention to two paradigms, normative and exploratory, and combining them with each other is more important than ever. According to the studies done, the future research framework can be presented by using the two main topics investigated in the research (dimensions and components of future study and paradigms).

Conclusion

Future study is a dynamic and changing field that can be used in many research and projects due to its nature. The current research has used the Meta-study approach to provide a future research framework. In this framework, four main approaches have been identified. A process

and participatory approach seek to increase the participation and cooperation of stakeholders and advocacies. For participation and cooperation, factors such as the participation of urban planning expert groups (normative paradigm), participation of influential people, participation of urban decision-making organizations and institutions (normative paradigm), and assistance of urban planners (discovery paradigm), have been extracted. The holistic and long-term approach seeks to create flexible, resilient, and more practical programs and produce knowledge in the long-term and medium-term programs. Factors such as establishing strategies (normative paradigm), controlling the uncertainty and doubts of the urban future (exploratory paradigm), and responding to and facing limitations and uncertainties (normative paradigm) have been identified. A comprehensive and flexible decision-making and planning approach tries to understand and analyze the planning environment, factors such as increasing urban competitiveness (normative paradigm) and considering weaknesses, strengths, etc. (exploratory paradigm), and also pay attention to related programs and document results. Finally, the approach of preparing for possible futures tries to understand possible futures (exploratory paradigm) and prepare much better to face the future (normative paradigm) and also visualization and planning an integrated project for urban potential futures (exploratory paradigm).

References

1. Abafat, S., hafezrezazadeh, M., & karimiyanbostani, M. (2020). The Foresight of Urban Development with Emphasis on Infrastructure Development (A Case study of Ardabil).50(),21-38. [In Persian].
2. Abou Jaoude, G., Mumm, O., & Carlow, V. M. (2022). An overview of scenario approaches: a guide for urban design and planning. *Journal of Planning Literature*, 37(3), 467-487.
3. Ahadnejad, M., & najafy, S. (2020). Identification of Key Factors Affecting the Future Status of Quality of Life in Urban Settlements with an Emphasis on Future Studies (Case Study: Karmandan and Islamabad neighborhoods City of Zanjan). *Geographical Planning of Space*, 10(35), 105-126. [In Persian].
4. Alamati, Z., Kaldi, A., & Navabakhsh, M. (2022). Identify the Main Drivers of Urban Development Using a Future Studies Approach (Case study: Tehran). *Urban Economics and Planning*, 3(1), 16-32. doi: 10.22034/UE.2022.3.01.02. [In Persian].
5. Babagheybi azghandi, A. (2010). prospectivism: a new approach in urban

- transport management. traffic management studies, 5(16), 77-100. [In Persian].
6. Branagh, S. (2003). Dublin City Foresight: a Scenario Approach. Masters dissertation. Dublin Institute of Technology.
 7. Bell, W. (2003). Foundations of Futures Studies: History, purposes, and knowledge. Transaction Pub.
 8. Blaikie, N., & Priest, J. (2019). Designing Social Research. John Wiley & Sons.
 9. Dadashpoor, H. (2016). Spatial Justice in Urban Scale in Iran; Meta- Study of Selected Articles' Theoretical Famework. Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning, 21(3), 67-80. [In Persian].
 10. Dadfar, S., & Bandarabad, A. (2022). Evaluating the Development of Tehran's Structural- Strategic Plan Using a Foresight Approach. Armanshahr Architecture & Urban Development, 14(37), 253-268. doi: 10.22034/aaud.2022.148227.1670. [In Persian].
 11. Dadfar, S., Moradi, V., Ahmadian, R., & BandarAbad, A. (2018). Formulating the process of urban development plans based on the foresight approach. Geography, 16(57), 30-46.
 12. Dixon, T., Montgomery, J., Horton-Baker, N. & Farrelly, L. (2018). Using urban foresight techniques in city visioning: Lessons from the reading 2050 vision. Local Economy, 33(8), 777-799.
 13. Eskandari sani, m., & Rezaei, e. (2019). Future studies of urban management the basis for realization of competitiveness in the tourism (Case study: Zahedan city). Journal of urban social geography, 5(2 (13)), 1-16. [In Persian].
 14. Fazelnia, G., & Jahantigh, H. (2020) Investigating the Factors Affecting the Development of Tourism in Sistan Region by Future Studies Approach. JFCV 2020; 1 (2) :81-95. [In Persian].
 15. Gahreman, V., Dadashpoor, H, & Rafieian, M. (2022). The Formulation of Ecological Sustainable Development Scenarios of Mashhad Metropolitan Region Using Regional Foresight Approach. journal of regional planning, 11(44), 83-102. [In Persian].
 16. Gall, T., & Allam, Z. (2022). Strategic Foresight and Futures Thinking in Urban Development: Reframing Planning Perspectives and Decolonising Urban Futures.
 17. Ghahramani Tolabi, A., & Sajadi, J. (2021). Identify key treatment drivers for upgrading Worn out urban tissues with future research (Case study: worn texture of Kermanshah). spatial locational researches, 5(2 (18)), 50-67. [In Persian].
 18. Ghelich, M., Mirzaei, H., & Rabbani, T. (2019). urban forecasting as an approach to urban policy and planning (with emphasis on Tehran foresight). journal of Iran futures studies, 4(1), 51-69. [In Persian].
 19. Ghezelbash, S., Sajadi, J., Sarafi, M., & Kalantari, M. (2016). future studies using formative scenario analysis, a framework to integrate science and practice case study: urban system of zanzan province. geography, 13(47), 303-324. [In Persian].
 20. Guell, J. M. F. (2009). Can Foresight Studies Strengthen Strategic Planning Process at the Urban and Regional Level. In Conference on City Futures.
 21. Güell, J. M. F., & Redondo, L. (2012). Linking territorial foresight and urban planning. Foresight-The journal of future studies, strategic thinking and policy, 14(4), 316-335
 22. Hartmann, C. (2011). From Urban Foresight to Urban Futures? Potentials and Limitations of Forward-Looking Activities for Integrated Urban Development. Proceedings REAL CORP 2011 Tagungsband 18-20 May 2011.
 23. Hassanzadeh, H., Houshyar, H., & Mousavi, M. N. (2021). Identifying and analyzing smart growth indicators affecting the spatial structure of cities with a forward-looking approach (Case Study: Sardasht City). Geography (Regional Planning), 11(42), 143-165. [In Persian].
 24. Hataminejad, H., Pourahmad, A., & Nosrati Heshi, M. (2019). Futures studies on urban worn-out texture Case Study: District 9 Area 1, Tehran Municipality. Scientific- Research Quarterly of Geographical Data (SEPEHR), 28(109), 37-55. [In Persian].

25. Heydari, A., Rahnama, M. R., Shokouhi, M. A., & Kharazmi, O. A. (2016). Analysis the Spatial Changes of Urban Environment in the Mashhad Metropolis Using the Natural Step Future Study Approach. *Geography and Environmental Sustainability*, 6(1), 1-19. [In Persian].
26. Inayatullah, S. (2011). City futures in transformation: Emerging issues and case studies. *Futures*, 43(7), 654-661.
27. Inayatullah, S (2013). Future studies: theories and methods. Blanca Manoz: Campo Magnetico Triple.
28. Izadfar, N., Izadfar, Elham. (2021). Identifying a conceptual model for achieving urban sustainable regeneration from the perspective of a future studies. *Urban Environmental Planning and Development*, 1(1), 27-44.
29. Izadfar, N., & Rezaei, M. R. (2020). Identifying The Key Factors Affecting Sustainable Urban Regeneration with A Futures Research Approach (Case Study: Dysfunctional Context of Yazd City. *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 10(34), 109-130. [In Persian].
30. Jafari, F., Moazzeni, M., & Badali, A. (2020). Futures Study of Urban Land Use Change in Tabriz Metropolis. *Spatial Planning*, 10(2), 1-22. doi: 10.22108/sppl.2019.114581.1329. [In Persian].
31. Kalhor, M., Zabihi, H. (2019). Foresight of urban project delays by using GBN, CLA. fuzzy TOPSIS and SWOT. *Future study Management*, 116(), 186-199. [In Persian].
32. Kamali Baghbrahi, E., Samandari, O., Seyed beigi, S., & Sarhadi, M. (2022). Future studies on identifying potential land for urban development using GIS (Case study: Kerman city). *journal of geographical sciences*, 22(65), 137-156. [In Persian].
33. Kamali, Y. (2018). Methodology of Thematic Analysis and its Application in Public Policy Studies. *PUBLIC POLICY*, 4(2), 189-208. [In Persian].
34. Kameoka. A., Yokoo, Y., Kuwahara, T (2004), A Challenge of Integrating Technology Foresight and Assessment in industrial Strategy Development and Policymaking. *Technological Forecasting and Social Change*, 71(6), 579-59.
35. Maboodi M. (2020). Genealogy of the concept and foundations of the future studies. *JFCV 2020*; 1 (4) :41-65. [In Persian].
36. Majnoui Toutakhane, A. (2020). Identifying and Analyzing the Effective Key Propulsion on the Formation of Creative Mid-sized Cities (Case Study: Bonab City). *Hoviatehshahr*, 14(43), 75-88. [In Persian].
37. Malekzadeh, N., Bazzazadeh, M., & Rafieian, M. (2017). identification and analysis of the effective key factors on urban development using foresight approach a case study of karaj metropolitan area. *journal of geography and urban space development*, 3(2 (5)), 9-13. [In Persian].
38. Malekzadeh, N., Dadashpoor, H., & Rafieian, M. (2021). A meta-study of research related to urban and regional spatial structures in Iran; from 2001 to 2019. *Journal of Iranian Architecture & Urbanism (JIAU)*, 12(1), 37-57. [In Persian].
39. Meshkini, A., Rabbani, T., Eftehkari, R., & Rafieian, M. (2019). Governance foresight, develop a concept and future of tehran metropolitan governance. *geographical urban planning research*, 7(3), 431-453. [In Persian].
40. Moghimi, A. (2015). future epistemology of theoretical approaches to urban planning, architecture and building industry. *urban management*, 14(38), 75-104. [In Persian].
41. Najafi, S. (2019). Analysis of Factors Affecting The Development of Border Cities By Futures Studies Approach (Case study: city of Zabol). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 3(14), 773-789. [In Persian].
42. Nedae Tousi, S. (2018). Application of Strategic Foresight Methodology in Strategic Spatial Development Planning; Case Study: Karaj Urban Region Scenario Writing. *Journal of architecture and urban planning*, 10(20), 23-48. [In Persian].
43. Nedae Tousi, S. (2021). Foresighting Tehran's Extra-Territorial Jurisdiction using Scenario Writing Method. *Urban Economics and Planning*, 2(1), 45-66. doi: 10.22034/UE.2021.02.01.06. [In Persian].

44. Naimi, k., Pormohammadi, m. (2016). Identifying the key factors influencing the future status of urban slums regarding future study approach: the case study of Sanandaj. *Motaleate Shahri*, 5(20), 53-64. [In Persian].
45. Nasr, T. (2017). The Significance of "Iranian Urban Semiotics" in Tourism in Line with Future Study of Urban Planning and Sustainable Development. *Regional Planning*, 6(24), 189-200. [In Persian].
46. Norozi, H., Ezatpanah, B., & Valizade, R. (2020). The future study of risk management in cities with emphasis on the vulnerability of earthquake risks. *Urban Management Studies*. 42(12), 39-51. [In Persian].
47. Phdungsilp, A. (2011). Futures studies' backcasting method used for strategic sustainable city planning. *Futures*, 43(7), 707-714.
48. Pourezat, A., rezayan A. (2021) Foresight Intelligence; Need for an effective observation to formulate and implement visions. *JFCV 2021*; 2 (3): 1. [In Persian].
49. Ratcliffe, J., & Krawczyk, E. (2011). Imagineering city futures: The use of prospective through scenarios in urban planning. *Futures*, 43(7), 642-653.
50. Ravetz, J., & Miles, I. D. (2016). Foresight in cities: on the possibility of a "strategic urban intelligence". *Foresight*.
51. Sajadi, J., Partanian, N., Yazdani Rad, P. (2021). Futuristic approach in regeneration dilapidated urban neighborhoods with emphasis on sustainable housing (Case study: Sartpoleh neighborhood of Sanandaj). *JFCV 2021*; 2 (3): 3. [In Persian].
52. Salehi, N., Davoudpour, Z, Khastou, M. Futuristic Studies of Mental Image in Large Shopping centers. *JFCV 2022*; 3 (2): 4. [In Persian].
53. Sandelowski, M, Barroso, J (2007) *Handbook for Synthesizing Qualitative Research*. Springer: New York.
54. Seidbeigi, S., Mousapour Miyandehi, P., Mollania Jolodar, S., & Malmir, M. (2022). Identifying the key factors of Urban Development with a Futures Approach (Case Study: Sari City). *journal of the studies of human settlements planning (journal of geographical landscape)*, 17(1 (58)), 89-106. [In Persian].
55. Sepahian, A., Poodineh, M., Firouzi Rad, S., & Poudineh, S. (2021). Assessing and measuring sustainability in urban worn-out structures with a futures research approach and providing appropriate solutions Case study: Zahedan city. *Urban Futurology*, 2(1), 50-68. [In Persian].
56. Shakarami, K., Rahnama, M., & Shokouhi, M. A. (2021). Analysis of the Spatial Development of Karaj Urban Form with Futures Studies Approach. *Spatial Planning*, 11(4), 129-150. doi: 10.22108/sppl.2022.130439.1611. [In Persian].
57. Shirooyehpour, S., & fazli, S. (2022). from Forecasting to Foresight: basing the Methodology of Futures Studies on Research Onion Model. *Methodology of Social Sciences and Humanities*, 28(113), 31-50. [In Persian].
58. Sobhani, N., Beranvandzadeh, M., Gerami Tayyebi, M., & Seidbeigi, S. (2019). Spatial analysis of citizens' security feeling in urban spaces with futures studies approach (Case study: Khorramabad city). *JOURNAL OF URBAN SOCIAL GEOGRAPHY*, 5(2 (13)), 31-49. [In Persian].
59. Taleshi Anbohi, M., Aghaeizade, E., & Jafari Mehrabadi, M. (2020). Structural analysis of Livability of Urban Deteriorated Textures with a Futuristic Approach (Case study: Deteriorated Texture of region 1 of Qazvin City)., 10(39), 117-134. [In Persian].
60. Winkowska, J., & Pejić, S. (2021). Best practices of urban foresight in the process of city development management in the light of the smart city concept. *Marketing i Rynek*, (9), 14-22.
61. Zalli, N. (2012). Strategic Foresight and regional policy with emphasis on scenario planning approach. *Strategic Studies Quarterly*, 14(54), 33-54. [In Persian].
62. Zali N, Haghghat, F., Panahi, A. Applistive theory of systems and future technologies in future architecture with utility measurement tools and feasibility (case sample: Guilan province). *JFCV 2021*; 2 (2) :91-104. [In Persian].

63. Zandhesami, H., & Shahramfar, S. (2016). identification of effective dimensions on forecasting urban planning with economic approach (case study: sustainable development of qazvin). *journal of urban economics and management*, 4(3 (15)), 56-74. [In Persian].
64. Zanghiabadi, A., Hoseinikhah, H., & Ghasemy, M. (2020). Regional development planning Based on Methods of analysis cross-impact And CIB (Case study: Kohgiluyeh and Boyer Province). *Human Geography Research*, 52(2), 657-674. [In Persian].
65. Ziari, K., & Ehsanifard, A. (2022). Future research of urban smart growth and probable and desirable scenario making with structural and network analysis method (Case study: Dar ol-marhame, Semnan). *Urban Planning Knowledge*, 6(1). [In Persian].
66. Ziari K., Hataminejad, H., Pourahmad A, Zanganehshahraki S, Hamghadam N. (2022). Presentation the model of smart city governance with a future study approach; Case study: Rasht City. *Naqshejahan* 2023; 12 (4) :22-50. [In Persian].
67. Ziari, K., Kanooni, R. (2021). Structural analysis of social resilience within the framework of good urban governance with a futurology approach (Case study: Ardabil city). *MJSP* 2021; 25 (3) :59-91. [In Persian].
68. Ziari, K., Rabani, T., Saedmochesi, R. (2017). *Future studies: New paradigm in planning with emphasis on urban and regional planning (concepts, approaches and methods)*. Tehran: The University of Tehran Institute of Publications. [In Persian].
69. Ziparo A, Asadzadeh H. (2019). *Futures Studies of Regional Spatial Structure in Iran (Horizon 2040)*.

فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده

www.jvfc.ir

دوره پنجم، شماره دوم، پیاپی (۱۸)، تابستان ۱۴۰۳

صص ۸۰-۵۹

آینده پژوهی شهری: مرور نظام مند مطالعات شهری ایران در بازه زمانی ۱۳۹۰-۱۴۰۱

ایمان قلندریان: استادیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.^۱
زهرا سادات فقیه: دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۹/۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۱۷

چکیده

آینده پژوهی از حدود یک دهه پیش توجه پژوهشگران داخلی را به خود جلب کرده است. این دانش به دلیل عدم تعمیق آن در لایه‌های سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و تنظیم‌گری و فقدان زیرساخت‌های فکری و فرهنگی موردنیاز، هنوز به شکلی شایسته در کشور نهادینه نشده است. پژوهش حاضر با هدف بررسی نظام‌مند مطالعات داخل ایران به ارائه ابعاد و شاخص‌های آینده پژوهی پرداخته است. این پژوهش از نظر هدف، در گروه تحقیقات کاربردی قرار داشته و از نظر نوع و ماهیت داده‌ها، کیفی است. پژوهش، توصیفی تحلیلی بوده و با رویکرد فرامطالعه انجام شده است. در این رویکرد ابتدا مطالعات و پژوهش‌های داخلی علمی پژوهشی بررسی شده و تعداد ۶۶ مقاله نهایی انتخاب گردید. پس از آن اطلاعات مناسب متون با استفاده از روش تحلیل مضمون در قالب کدگذاری‌های باز و محوری استخراج شده و به تجزیه و تحلیل و ترکیب و مقایسه یافته‌های کیفی می‌پردازد. در نهایت با استفاده از کدهای استخراج شده حاصل بررسی نظام‌مند مقاله‌های منتخب، چهارچوب آینده پژوهی شهری ارائه شده است. در این چهارچوب چهار رهیافت اصلی شناسایی شده است. رهیافت فرایندی و مشارکت پذیری به دنبال افزایش مشارکت و همکاری ذی‌نفعان و ذی‌نفوذان می‌باشد. رهیافت کل‌نگر و بلندمدت به دنبال خلق برنامه‌های منعطف، تاب‌آور و کاربردی‌تر و تولید دانش در برنامه بلندمدت و میان مدت است. رهیافت تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی جامع و منعطف به دنبال شناخت و تحلیل دقیق از محیط برنامه‌ریزی و در نهایت رهیافت آمادگی در برابر آینده‌های ممکن به دنبال درک آینده‌های محتمل و آمادگی بهتر برای رویارویی با آینده می‌باشد.

واژگان کلیدی: آینده پژوهی، فرامطالعه، تحلیل مضمون، مطالعات شهری، روش شناسی.

مقدمه

شهرها و مناطق، امروزه با چالش‌ها و عدم قطعیت‌های متعددی مواجه هستند. برای دهه‌ها طرح‌های پیشنهادی در مقیاس بزرگ، به دنبال به تصویر کشیدن بهترین آینده‌های ممکن بودند. با گذشت زمان، این آرمان‌های اتوپایی و دیدگاه‌های رادیکالی محو شدند، زیرا نتوانستند چالش‌های رو به افزایش شهرها را توضیح دهند. در دهه ۱۹۶۰، برنامه‌ریزی شهری از تمرکز خود بر پروژه‌های آرمان‌گرایانه به فرآیندهای منطقی تغییر کرد و به عنوان یک علم کاربردی به دنبال تدوین بهترین اقدامات و سیاست‌ها برای تحقق اهداف و تعریف و ارزیابی جایگزین‌ها بوده است (Abou Jaoude et al, 2022). فقدان رویکرد آینده‌محور مؤثر در حوزه‌های برنامه‌ریزان شهری و سیاست‌گذاران، موجب عدم امکان پیش بینی تحولات قریب‌الوقوع، نبود آمادگی برای پیامدهای بعدی و مقابله با پیچیدگی‌های ذاتی مسائل خواهد شد (Ratcliffe et al, 2011).

آینده پژوهی در حوزه شهرسازی و معماری به معنای فرآیندی ساماندهی شده و مشارکت محور برای ساخت چشم‌اندازی بلندمدت است. این مفهوم به معنای فرآیند ایجاد ارتباط و سازماندهی بین نهادها است که به برنامه‌ریزان کمک می‌کند تا برنامه‌های مناسبی را برای توسعه مناسب و متعالی شهری، طراحی کنند (علاماتی و همکاران، ۱۴۰۱). این حوزه از حدود یک دهه پیش توجه پژوهشگران کشور را به خود جلب کرده است. اما به نظر می‌رسد که این دانش به دلیل عدم تعمیق آن در لایه‌های سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و تنظیم‌گری و نارسایی زیرساخت‌های فکری- فرهنگی موردنیاز، هنوز به شکلی شایسته در کشور نهادینه نشده و برخلاف کشورهای توسعه یافته، اهمیت و ضرورت خود را در بالاترین مرتبه به مدیران شهری نشان نداده است.

در این راستا پژوهش حاضر با هدف بررسی نظام مند مطالعات داخل ایران به ارائه ابعاد و شاخص‌های آینده پژوهی پرداخته است. پژوهش بر اساس رویکرد فرامطالعه به جمع‌آوری اطلاعات می‌پردازد. این رویکرد به دلیل مطالعه عمیق منابع نظری منتشرشده، دید مناسبی از روند اقدامات انجام شده در حوزه‌های مختلف مطالعاتی داده و ضعف‌ها و عواملی که به آن‌ها توجه کم‌تری شده است را برجسته می‌نماید. پژوهش پیش‌رو نیز در راستای شناسایی اقدامات انجام شده در حوزه مطالعاتی آینده‌پژوهی، دو پرسش زیر را موردتوجه قرار داده است:

≠ محتوا و ساختار پژوهش‌های داخلی در حوزه آینده پژوهی دارای چه مقولاتی بوده و چه وضعیتی دارند؟

≠ چهارچوب نظری و عوامل مؤثر بر آینده پژوهی شامل چه مسائلی است؟

پژوهش‌های بسیاری در حوزه آینده پژوهی شهری انجام شده است. به طور کلی پژوهش‌ها را اساساً می‌توان به دودسته نظری و عملی تقسیم نمود. در حوزه پژوهش‌های نظری، پژوهشگران به شکل‌های متفاوتی به موضوع آینده پژوهی نگریده‌اند. پژوهش‌های مختلفی با استفاده از رویکرد هنجاری، پارادایم انتقادی و روش کیفی، اهدافی همچون شناسایی آینده‌های مطلوب، بررسی فرصت‌ها و چالش‌ها و دستیابی به وفاق عمومی را دنبال می‌کنند. برجستگی و اهمیت روز افزون شهرها به عنوان عوامل تغییر جهانی و مسائل نوظهور مؤثر بر مسیر آینده شهرها (همچون فناوری) از جمله عواملی هستند که باید در تئوری و عمل پروژه‌های آینده شهر و مطالعات موردی شهرهای امروزی به آن‌ها پرداخته شود. روندها و مسائل بیان شده، نشان می‌دهد که شهروندان در روند تصمیم‌گیری بسیار فعال‌تر بوده و وجود دموکراسی، مراکز میانجی‌گری محله، چشم انداز جامعه و حتی مشاوره با جامعه محلی از جمله سیاست‌های در حال تغییر محلی در جهان هستند (Inayatullah, 2011). پژوهش‌های دیگر با استفاده از رویکرد هنجاری و پارادایم مشارکتی و روشی آمیخته از موضوعات پایه و ابتدایی آینده پژوهی فاصله گرفته و به دنبال آن هستند که چگونه نوآوری و فناوری‌های نوظهور در برنامه‌ریزی به توسعه شهری پایدار کمک می‌کنند. پژوهشگران از نقش آینده‌نگری راهبردی و تفکر آینده‌پژوهی تا نوآوری‌ها در اقدامات اقلیمی و اجتماعی جهت نیل به اهداف خود سخن به میان آورده‌اند (Gall et al, 2022). در همین راستا مطالعات شهری به بررسی روش‌های آینده‌پژوهی موجود با استفاده از رویکرد اکتشافی، پارادایم

توصیفی و روشی کیفی برای ایجاد آینده‌های مختلف شهر پرداخته و بر این موضوع تمرکز می‌کند که چگونه مهندسان و برنامه‌ریزان با شناسایی هدفمند چالش‌ها و فرصت‌ها، می‌توانند یکپارچگی و پایداری سیستم‌های مختلف را به شیوه‌ای جامع از جمله حمل و نقل، ساختار شهری، مدیریت آب و پسماند و تولید غذا بهبود بخشند (Phdungsilp, 2011). در حوزه پژوهش‌های عملی و تجارب جهانی، تعدادی از پروژه‌های مطرح جهانی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. هدف اصلی تعدادی از این پروژه‌ها دستیابی به وفاق عمومی است. گروه‌های مختلفی در جهت ترسیم آینده‌ای مطلوب با استفاده از اقداماتی همچون ارتباط با برنامه‌ریزی راهبردی، معرفی افراد تاثیرگذار، محدود نکردن دامنه تصمیم‌گیری، بهره‌گیری از طوفان فکری در قلب پروژه و استفاده از یک فرآیند تعاملی، تشکیل شده‌اند (Branagh, 2003). پروژه‌های دیگر نیز به دنبال ایجاد شهرهایی هستند که شهروندان در فضاها حضوری فراگیر داشته و در اداره محلی و کسب و کار فعال باشند، یعنی به برابری و تنوع توجه می‌کنند. شهری که هویت‌های فردی-جمعی و تفاوت‌های فرهنگی خود را پذیرفته است. به عنوان مثال مدیریت شهر لینکلن در تلاش است تا جایگاه خود را به عنوان شهری جهانی در رسانه‌های جدید و صنایع خلاق در کنار شهرهای بزرگ و مطرح جهانی تثبیت کند. این مهم از طریق برنامه‌ریزی مناسب، انجام مطالعات پیمایشی، تصمیم‌گیری از خلال رویکرد استقرایی یا قیاسی و در نظر گرفتن سایر نتایج غیررسمی، دنبال می‌شود. این پروژه با استفاده از رویکرد اکتشافی، پارادایم تفسیری و روشی آمیخته به دنبال خلق چشم‌انداز و آینده‌ای مطلوب است (Ratcliffe et al, 2011). باتوجه به بررسی‌های انجام شده در پیشینه جهانی در حوزه آینده پژوهی و بررسی دقیق مقالات منتخب، ترسیم و خلق آینده‌های مطلوب، شناسایی فرصت‌ها و چالش‌ها، دستیابی به وفاق عمومی و شناسایی فناوری نوظهور از جمله اهداف اصلی این حوزه مطالعاتی می‌باشد که جهت نیل به این اهداف از پارادایم‌ها، رویکردها و روش‌های مختلفی بهره برده‌اند (جدول ۱). از موضوعات استخراج شده در این بخش در مراحل بعدی پژوهش به ویژه تحلیل ساختار محتوایی مقالات استفاده شده است.

جدول ۱. بررسی تطبیقی منابع پیشینه پژوهش

پژوهش عملی				پژوهش نظری							نوع پژوهش		
Brisbane City Council, 2010	Imagine Lincoln 2020	Bruxelles 2040	Solar City Göteborg 2050(2003)	Dublin city foresight, 2002	دافور، بندرآباد، ۱۴۰۰	مشمی، ۱۳۹۳	Ravetz et al, 2016	Gall et al, 2022	Phdungsilp, 2011	Inayatullah, 2011	Ratcliffe et al, 2011	منابع	
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	هدف	ترسیم و خلق آینده‌های مطلوب
		*		*	*	*	*	*		*	*		شناسایی فرصت‌ها و چالش‌ها
		*		*	*	*	*	*		*	*		دستیابی به وفاق عمومی
		*				*	*	*		*			شناسایی فناوری نوظهور
*	*		*		*	*			*	*		رویکرد	اکتشافی
		*		*		*	*	*			*		هنجاری
						*		*	*				توصیفی
*	*		*		*							پارادایم	تفسیری
				*			*				*		انتقادی
		*		*				*					مشارکتی
												فنون	کمی
*			*			*	*		*	*	*		کیفی
	*	*		*	*			*					آمیخته

مبانی نظری

نظریه ها و رویکردها

از زمان پیدایش مطالعات آینده پژوهی، در قرن نوزدهم و توسعه کامل آن در قرن بیستم، یکی از دغدغه های کلیدی برنامه ریزان شهری پیش بینی آینده و محدود کردن عدم قطعیت آن بوده است. یکی از اهداف اصلی برنامه های شهری، تصمیم گیری در زمان حال برای هدایت صحیح فعالیت های شهری در آینده به نفع شهروندان می باشد. از طرفی در نیمه دوم قرن بیستم، برنامه ریزی شهری منبع اصلی چشم انداز خود را رها کرد و به فن سالاری تبدیل شد و از پیش بینی های کمی مبتنی بر الگوریتم های پیچیده و مدل های ریاضی استفاده کرد. با این حال، تغییرات اجتماعی - اقتصادی عمیقی که اکثر شهرها در دهه های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ تجربه کردند، اشتباهات فاحشی را در پیش بینی های شهری ایجاد کرد. شکست های مستمر در استفاده از روش های پیش بینی به شهرت برنامه ریزان شهری لطمه زد. در پایان قرن بیستم، این وضعیت بدتر شده و تغییرات اجتماعی - اقتصادی و فناوری با سرعتی سریع و با الگوهای غیرخطی در حال رخ دادن بود که پیش بینی آن را برای تحلیلگران و جذب شهروندان دشوار می کرد. برنامه ریزان شهری در شناسایی پیش بینی ها چالش های زیادی داشتند، زیرا تغییرات ساختاری پارادایم های سنتی پیشین را منسوخ می کرد. در مواجهه با این وضعیت، اکثر برنامه ریزان شهری ناتوانی خود را در ترسیم پیش بینی های قابل اعتماد تشخیص دادند و به سمت برنامه ریزی کوتاه مدت به عنوان راهی برای حرکت در مسیری نامطمئن روی آوردند. با توجه به موارد ذکر شده در سال های اخیر، برتری برنامه ریزی مشارکتی بر زیان مطالعات آینده افزوده شده است. امروزه مشارکت و همکاری شهروندان بین سهامداران دولتی و خصوصی به نقطه عطفی در حوزه برنامه ریزی تبدیل شده است. در این زمینه، برنامه ریزی شهری بیشتر به یک فرآیند عمل محور با افق های کوتاه و میان مدت تبدیل شده است (Guell et al, 2012). از طرفی شهرها به عنوان یکی از محرک های کلیدی برای توسعه پایدار، برای آینده های محلی و جهانی اهمیت حیاتی دارند. با این حال، هیچ فرمول واحد یا ساده ای برای دستیابی به یک شهر متعادل و پایدار وجود ندارد. رادیکال ترین تغییرات با هدف یک شهر پایدار نیاز به برنامه ریزی بلندمدت دارد. جایی که مطالعات آینده می تواند به عنوان مبنایی برای تصمیم سازی باشد. عدم توانایی در پیش بینی آینده و همچنین پیچیدگی های ناشی از تغییرات روزافزون باعث شد تا محققان از قابلیت های دانش نوظهور آینده پژوهی بهره برده و آینده پژوهی را وارد بطن فعالیت های برنامه ریزی و پیش بینی تحولات علمی و فناوری کنند (نعیمی و همکاران، ۱۳۹۵).

آینده پژوهی را می توان بخشی از فرآیند برنامه ریزی برای دستیابی به آینده مطلوب دانست که با محاسبه الزامات دنیای جدید مسیر توسعه و پیشرفت را با بهره گیری از فرایندهای علمی هموار کرد. آینده پژوهی، فرآیند تلاش سیستماتیک برای نگاه به آینده بلندمدت شهرها حوزه های مختلف علم، تکنولوژی، محیط زیست، اقتصاد و اجتماع بوده که با هدف شناسایی تکنولوژی های عام نوظهور و تقویت حوزه های تحقیقات استراتژیکی، بیشترین منافع اقتصادی و اجتماعی را برای شهروندان به همراه دارند (Kameoka et al, 2004). هدف آینده پژوهی شهری دستیابی به درک بهتر از فرصت های آینده است که می توان از آن ها برای انطباق یا اجتناب از تأثیرات آینده استفاده کرد (Phdungsilp, 2011).

آینده پژوهی شهری به ایجاد چشم اندازهای منسجم از یک شهر به منظور برنامه ریزی و مدیریت تغییرات بلندمدت آینده و ایجاد فرصت هایی برای سرمایه گذاری جدید در اقتصاد شهری - محلی تمرکز دارد (Dixon et al, 2018). آینده پژوهی شهری از دو جهت قابل بررسی است. در دیدگاه اول، آینده پژوهی را می توان در زمینه فناوری، برای ایجاد فضای شهری با در نظر گرفتن عناصری مانند زیرساخت های شهری، مسکن، حمل و نقل و برنامه ریزی شهری در نظر گرفت (Hartmann, 2011). از سوی دیگر، تمرکز برنامه ریزی می تواند در جهت تحلیل بلندمدت آینده، علم، فناوری و اقتصاد باشد؛ تا روندهای نوظهوری که می توانند به بزرگترین تغییرات در یک شهر کمک کنند را شناسایی کند (Guell, 2009). در ادامه تلاش شده است تا موضوعات کلیدی آینده پژوهی که جهت بررسی مقاله های منتخب به ویژه به لحاظ محتوایی استفاده شده است، مورد بررسی قرار گیرد.

هدف آینده پژوهی

کلی‌ترین هدف آینده پژوهی، حفظ و بهبود سطح آزادی و رفاه بشر است که البته برخی آینده پژوهان، رفاه تمامی جانداران را به این هدف افزوده‌اند. بنابراین به طور کلی آینده پژوهی به دنبال تبدیل جهان به محلی بهتر برای زندگی، سود رسانی به مردم و حفظ و گسترش ظرفیت‌های موجود است. آینده پژوهی علاوه بر تامین رفاه نسل کنونی برای نسل آینده نیز موثر می‌باشد. آینده پژوهی در تلاش است، جامعه‌ای ایجاد کند که مردم در آن آزادانه درباره آینده و احتمالات بدیل، آشکارا به گفت و گو و تبادل نظر بپردازند (بل، ۱۳۹۲). آینده پژوهی به عنوان دانش و معرفتی شناخته می‌شود که با هدف شناسایی فرصت‌ها و چالش‌های احتمالی، دید مردم و پژوهشگران را نسبت به آینده باز می‌کند. این علم با پشتیبانی از برنامه‌ریزی ابزاری برای درک آینده‌های محتمل و ممکن بوده و هدف غایی آن خلق آینده‌های مطلوب و ترسیم چشم‌اندازهای مشترک مطلوب است تا از طریق این چشم‌انداز مشترک به وفاق عمومی دست یافته و به شناسایی فناوری‌های عام نوظهور و حوزه‌های پرمفعت اقتصادی به آینده مطلوب برسد (نیمی و همکاران، ۱۳۹۵، مقیمی، ۱۳۹۳).

رویکردهای آینده‌پژوهی:

در خصوص برنامه‌ریزی برای آینده دو رویکرد کلی اکتشافی و هنجاری وجود دارد که هر کدام از این رویکردها از زاویه خاصی به مفهوم آینده و نحوه رسیدن به آن می‌نگرند:

(الف) اکتشافی: رویکرد اکتشافی بر پیش‌بینی متمرکز است. تفکر درباره آینده بخشی از فرهنگ بشری بوده و هرگز از محیط حذف نشده است، جهت‌گیری آن جبرگرایانه و عرفانی بوده است که تنها توسط افراد حرفه‌ای به درستی انجام می‌پذیرد (Kuosa, 2011). در این رویکرد نوعی جبرگرایی پنهان وجود دارد. این نگاه به آینده ثابت خواهد بود که تاریخ مطابق با قوانین خود، حال را به آینده تبدیل می‌کند. انسان فقط ناظر بیرونی بوده و به اکتشاف آینده‌ای ثابت می‌پردازد (سجادی و همکاران، ۱۴۰۰).

(ب) هنجاری: این مفهوم به دنبال پیش‌بینی آینده نبوده و معتقد است آینده هنوز وجود ندارد و در حال شکل‌گیری می‌باشد. آینده غیر قطعی بوده و انسان با طیف وسیعی از آینده‌ها مانند آینده‌های ممکن، آینده‌های محتمل و آینده‌های باورکردنی آشنا می‌شود. در این رویکرد برخلاف رویکرد اکتشافی جبرگرایی پنهان وجود ندارد. انسان دارای اختیار بوده و مختار است که مسیر زندگی خود را انتخاب کند. در این رویکرد انسان با سه سوال مهم روبه‌رو است: وقوع کدام آینده ممکن است؟ وقوع کدام آینده محتمل است؟ و وقوع کدام آینده مطلوب است؟ (Kuosa, 2011 و سجادی و همکاران، ۱۴۰۰) پارادایم‌های آینده‌پژوهی:

به طور کلی چهار موضوع اصلی یا چهارچوب نظری در شناخت آینده وجود دارد:

(۱) توصیفی: پیش‌بینی صرفاً با زبانی خنثی فرض می‌شود، یعنی در تشکیل امر واقعی شرکت نمی‌کند. زبان صرفاً واقعیت را توصیف کرده و به عنوان پیوندی نامرئی بین نظریه و داده عمل می‌کند. این پارادایم فرض می‌کند که جهان قطعی است، یعنی آینده را می‌توان شناخت. به طور کلی این دیدگاه به کارشناسان (برنامه‌ریزان و تحلیلگران و همچنین آینده پژوهان) اهمیت زیادی می‌دهد. آینده به مکانی برای تخصص و استعمار تبدیل می‌شود.

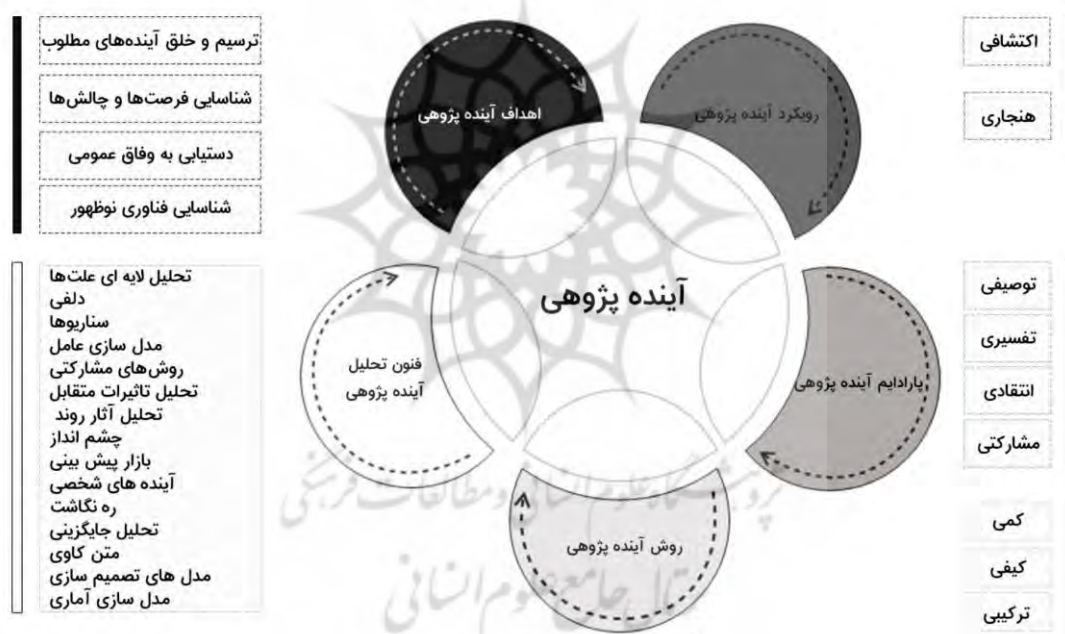
(۲) تفسیری: این مفهوم عمدتاً مبتنی بر درک و شناخت تجویزی و هنجاری تصاویر رقیب از آینده است. هدف این پارادایم پیش‌بینی نیست، بلکه بصیرت است. این موضوع از طریق مقایسه و بررسی مفاهیم مختلف ملی یا جنسیتی یا قومیتی از آینده، بینشی نسبت به وضعیت انسان به دست می‌آورد. این نوع آینده‌پژوهی کم‌تر فنی بوده و اسطوره‌شناسی به اندازه ریاضیات اهمیت دارد. ماموریت اصلی این بعد تفسیری معرفت‌شناختی است.

(۳) انتقادی: نشأت گرفته از تفکر پسا ساختارگرایی و مبتنی بر این پرسش که چه کسی از تحقق آینده‌ها نفع خواهد برد. در امر انتقادی، آینده پژوهی به دنبال پیش‌بینی یا مقایسه نبوده، بلکه به دنبال این است که آینده را تعریف کند. به عنوان مثال، موضوع پیش‌بینی جمعیت نبوده، بلکه موضوع این است که چگونه مقوله جمعیت در گفتمان آینده ارزش‌گذاری شده است.

۴) مشارکتی یا یادگیری حین عمل برآوردی: در این حوزه، کلید توسعه برآوردهای احتمالی، ممکن و ترجیحی از آینده بر اساس دسته‌های ذینفعان است. آینده از طریق مشارکت عمیق ساخته می‌شود. آینده در اختیار کسانی است که در آینده منافعی دارند. علاوه بر این، هیچ پیش‌بینی یا چشم‌انداز کاملی وجود ندارد. آینده به طور مداوم مورد بازبینی و سوال قرار می‌گیرد (Inayatullah, 2013).

روش و فنون های آینده‌پژوهی:

بر اساس نوع و ماهیت داده‌های پژوهش، روش‌های پژوهش در سه دسته کمی و کیفی و ترکیبی بررسی شده‌اند هر روش متناسب با داده‌ها می‌تواند ماهیتی کمی، کیفی یا ترکیبی داشته باشد (شیرویه پور و همکاران، ۱۴۰۱). در روش کیفی می‌توان به مدل سازی عامل، تحلیل لایه‌ای علت‌ها، دلفی، سناریوها، آینده‌های شخصی، ره‌نگاشت، تحلیل جایگزینی، متن کاوی، روش‌های مشارکتی و چشم‌انداز اشاره کرد. در روش کمی نیز می‌توان به تحلیل تأثیرات متقابل، مدل‌های تصمیم سازی، مدل سازی آماری، ره‌نگاشت، سناریوها، تحلیل آثار روند و بازار پیش‌بینی اشاره کرد (زیاری و همکاران، ۱۳۹۶). باتوجه به مفاهیم بررسی شده در مبانی نظری ارتباط میان اهداف، پارادایم، رویکرد و روش‌های آینده‌پژوهی در شکل ۱ آمده است.

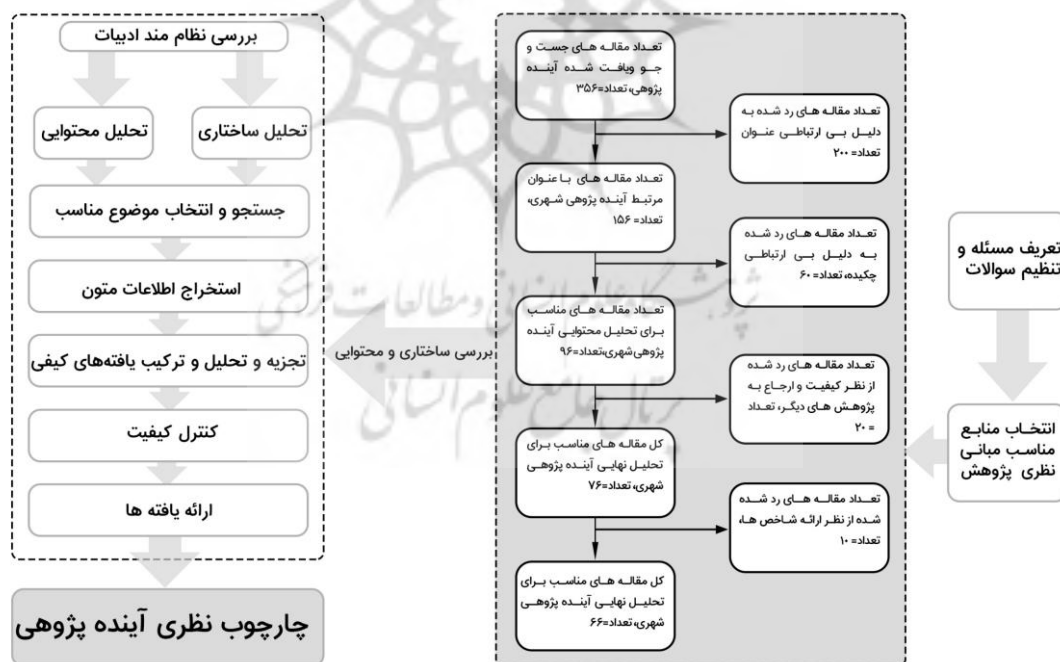
شکل ۱. بررسی ارتباط اهداف، پارادایم، رویکرد و روش‌های آینده‌پژوهی

روش تحقیق

داده و روش کار

این پژوهش از نظر هدف، در گروه تحقیق‌های کاربردی قرار دارد و از نظر نوع و ماهیت داده‌ها، کیفی است. پژوهشی توصیفی تحلیلی بوده و با رویکرد فرامطالعه انجام شده است. تعداد و تنوع زیاد پژوهش‌های ارائه شده در حوزه‌های مختلف در منابع داخلی، نتایج متفاوت و متنوع، این چالش را ایجاد می‌کند که تحقیقات از منظر روش مطالعه و نتیجه‌گیری فاقد یکپارچگی بوده است. از سویی دیگر، ممکن است این تنوع رویکرد، برخی از جوامع علمی و نظریه‌پردازان، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان، تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان را دچار ابهام سازد. برای بهبود این وضعیت در حوزه‌های پژوهشی در روش‌های تحقیق و در مسیر بازنگری و تجدید نظر در آن از رویکرد فرامطالعه بهره گرفته می‌شود (داداش پور و همکاران، ۱۳۹۵).

فرامطالعه رویکردی با هدف تجزیه و تحلیل عمیق از کارهای تحقیقاتی انجام شده در یک حوزه خاص می‌باشد که پژوهشگران این امکان را یافته که در مقایسه با یک روش واحد، شناخت بیشتر و عمیق‌تری از پدیده‌ها به دست بیاورند (ملک زاده و همکاران، ۱۴۰۰). در این راستا کوشش شد تا با جستجوی اینترنتی در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و همچنین موتور جستجوی گوگل و با استفاده از کلمات کلیدی چون آینده پژوهی، آینده نگاری، سناریو نگاری و... نسبت به جمع‌آوری اسناد علمی، اقدام شود. جامعه آماری این پژوهش شامل ۶۶ مقاله منتخب از میان مقاله‌های انتشار یافته در مجلات علمی پژوهشی داخلی در فاصله سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۱ بوده است. این تعداد با غربال نهایی از طریق روش فراترکیب (مبتنی بر مدل سندلوسکی و باروسو) انتخاب شده‌اند. پس از آن به بررسی نظام مند ادبیات موضوع و جستجو و انتخاب متون مناسب پرداخته شد. جهت بررسی نظام مند ساختاری و محتوایی مقالات موضوعات مختلفی همچون سال، حوزه تخصصی پژوهش، گروه نشریه چاپ شده، توجه به پیشینه نظری در پژوهش، کیفیت مبانی نظری، محور موضوعی پژوهش، نوع هدف، نوع پژوهش، روش پژوهش، مقیاس فضایی، پراکندگی جغرافیایی، هدف، پارادایم و رویکرد آینده‌پژوهی مورد بررسی قرار گرفت (Sandelowski et al, 2007). پس از آن اطلاعات مناسب با استفاده از روش تحلیل مضمون بررسی شده است. تحلیل مضمون یک راهبرد توصیفی است که الگوها و مفاهیم بنیادی را از تحلیل داده‌های کیفی یافته و با بررسی الگوهای تکراری معنادار و مقایسه مضامین مختلف در منابع به جمع‌آوری داده‌ها می‌پردازد (کمالی، ۱۳۹۷). گام‌های اجرایی تحلیل مضمون شامل تجزیه و توصیف متن (بررسی و آشنا شدن با متن و بررسی اولیه متون منابع)، تشریح و تفسیر متن (شامل جست و جو و شناخت و تحلیل کدهای شناسایی شده و ترسیم شبکه مضامین) و ترکیب و ادغام متون در قالب کدگذاری-های باز و محوری می‌باشد. در نهایت پس از آن به تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی می‌پردازد و با استفاده از کدهای استخراج شده از بررسی نظام‌مند مقاله‌های منتخب، چهارچوب آینده پژوهی شهری ارائه شده است (شکل ۲).

شکل ۲. روند انتخاب مقالات و روند پژوهش از منظر روش‌شناسی

یافته‌های تحقیق

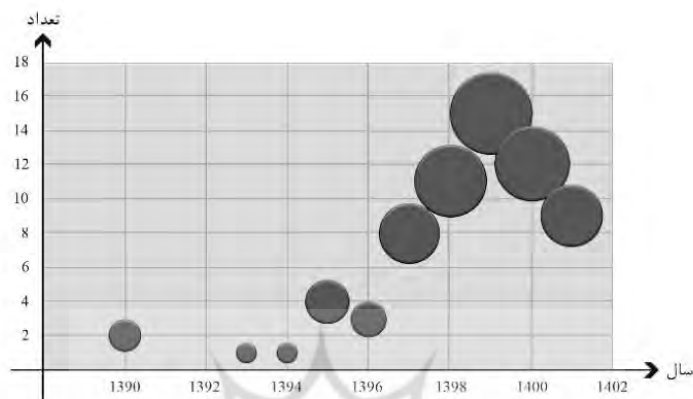
یافته‌های پژوهش در دو بخش ساختاری و محتوایی ارائه شده است. بخش ساختاری در پاسخ به پرسش اول پژوهش، به بررسی ویژگی‌های عمومی مقاله‌های منتخب پرداخته است. تا از این دیدگاه، وضعیت عمومی مطالعات در حوزه آینده پژوهی در ایران تحلیل شود. در بخش محتوایی پژوهش نیز در پاسخ به پرسش دوم، چهارچوب نظری پژوهش‌های انجام شده در حوزه مربوطه مورد توجه قرار گرفت.

تحلیل ساختاری پژوهش‌ها

در این بخش، وضعیت و مشخصات عمومی پژوهش‌ها در ۶۶ مقاله منتخب در موضوعات و دسته بندی‌های مختلف شامل موارد ذیل بررسی شده اند:

≠ سال انتشار پژوهش

در ارتباط با سال انتشار پژوهش از میان ۶۶ مقاله بررسی شده در فاصله سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۱، بیش‌ترین پژوهش‌های انجام شده در سال‌های ۱۳۹۹ با تعداد ۱۵ مقاله و سال ۱۴۰۰ با تعداد ۱۲ مقاله بوده است (شکل ۳).

شکل ۳. بررسی تعداد مقالات منتشر شده

≠ حوزه تخصصی پژوهش

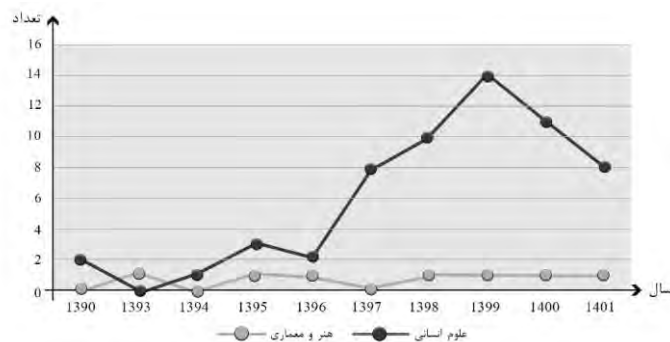
در ارتباط با حوزه تخصصی پژوهش از میان مقاله‌های بررسی شده، تعداد ۴۴ مقاله (۶۶ درصد) در حوزه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و تعداد ۲۲ مقاله (۳۴ درصد) در حوزه معماری و شهرسازی به انجام رسیده‌اند. این موضوع حاکی از استقبال عمده متخصصان حوزه برنامه‌ریزی شهری از موضوع آینده‌پژوهی بوده است. بیش‌ترین استقبال در سال ۱۳۹۹ با انتشار ۲۶ مقاله بوده است. این امر نشان از افزایش دغدغه‌مندی پژوهشگران در نتیجه افزایش اهمیت مطالعات آینده‌پژوهی در حوزه شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری است (شکل ۴).

شکل ۴. بررسی حوزه تخصصی پژوهش‌ها

≠ گروه نشریه پژوهش

در ارتباط با گروه نشریه چاپ شده، ۵۹ مقاله (۸۹ درصد) در گروه علوم انسانی چاپ شده است. این موضوع نشان دهنده اهمیت حوزه‌های تخصصی علوم انسانی آینده‌پژوهی و لزوم توجه بیش‌تر در حوزه تخصصی معماری و شهرسازی است (شکل ۵).

شکل ۵. بررسی گروه نشریه پژوهش‌ها

≠ پیشینه پژوهش

در ارتباط با پیشینه پژوهش که به عنوان مولفه‌ای مهم جهت شناخت کامل موضوع و تسلط پژوهشگران بر آن است؛ نتایج حاکی است که از مقالات بررسی شده ۳۷ مقاله (۵۶ درصد) به پیشینه پژوهش توجه داشته‌اند. با این وجود لزوم توجه بیشتر به پیشینه پژوهش زمینه مطالعات ارزشمند آینده را هموارتر خواهد کرد.

≠ کیفیت مبانی نظری پژوهش

مبانی نظری ارائه شده از منظر بهره‌گیری از منابع معتبر علمی، مرتبط بودن مطالب و دسته‌بندی و شناسایی نقاط و عوامل تاثیرگذار مورد بررسی قرار گرفته است. برای تحلیل این بخش از فرم‌های ارزیابی کیفیت متون مبتنی بر شاخص‌های همچون منابع به روز، دست اول، ساختار منسجم مبانی نظری، همراهی بودن اهداف و سوالات پژوهش و مباحث مورد بررسی، امتیاز داده شده است. با توجه به بررسی‌های انجام شده، تنها ۱۵ مقاله از منظر مبانی نظری، خوب ارزیابی شده و از منابع مناسب و مطالب منسجم بهره گرفته‌اند و ساختار مطالب ارائه شده در مبانی نظری در راستای پاسخگویی به اهداف اصلی مقاله بوده است. ۱۸ مقاله نیز از منظر بسندگی مبانی نظری، متوسط و ۳۳ مقاله (۵۰ درصد) نیز ضعیف ارزیابی شده‌اند. این امر نشان‌دهنده عدم توجه مناسب به موضوع آینده پژوهی در پژوهش‌های داخلی بوده و ارائه مقالات با کیفیت مناسب در راستای بهبود وضعیت مبانی نظری موجود باید مورد توجه قرار گیرد.

≠ مقیاس و محور موضوعی پژوهش

جهت بررسی مقیاس موضوعی پژوهش، چهار مقیاس برنامه‌ریزی منطقه‌ای، برنامه‌ریزی شهری، طراحی شهری و مدیریت شهری تعیین شده‌اند و در این راستا محورهای موضوعی پژوهش‌ها مورد بررسی قرار گرفت (جدول ۲).

جدول ۲. بررسی مقیاس موضوعی و محور موضوعی

تعداد	محور موضوعی پژوهش	مقیاس موضوعی پژوهش
۹	برنامه ریزی بافت فرسوده شهری	برنامه‌ریزی شهری (۴۰ مقاله)
۷	برنامه ریزی توسعه شهری	
۳	مدیریت هوشمند شهری	
۳	برنامه ریزی و مدیریت پروژه‌های شهری	
۳	بازآفرینی شهری	
۲	حکمرانی شهری	
۲	برنامه ریزی کیفیت شهری	
۲	گردشگری شهری	
۲	برنامه ریزی توسعه اراضی	
۲	تاب آوری شهری	
۱	برنامه ریزی اقتصاد شهری	
۱	برنامه ریزی شهری خلاق	

۱	برنامه ریزی مسکن شهری	برنامه‌ریزی منطقه‌ای (مقاله ۱۴)
۱	رویکردهای نظری شهری	
۱	سیاست گذاری شهری	
۷	برنامه ریزی توسعه منطقه ای	
۲	برنامه ریزی محیط زیست شهری	
۱	رویکردهای نظری شهری	
۱	امنیت منطقه‌ای	
۱	سیاست گذاری شهری	
۱	گردشگری شهری	
۱	مدیریت هوشمند شهری	
۱	مدیریت حمل و نقل	مدیریت شهری (مقاله ۹)
۱	گردشگری شهری	
۱	مدیریت پروژه های شهری	
۱	تحقق پذیری شهری	
۱	مدیریت توسعه شهری	
۱	مدیریت هوشمند شهری	
۱	رویکردهای نظری شهری	
۱	مدیریت آسیب پذیری زلزله	
۱	برنامه ریزی محیط زیست شهری	
۱	امنیت فضای شهری	
۱	طراحی شهر دوستدار کودک	
۱	ادراک فضای شهری	

≠ نوع هدف پژوهش

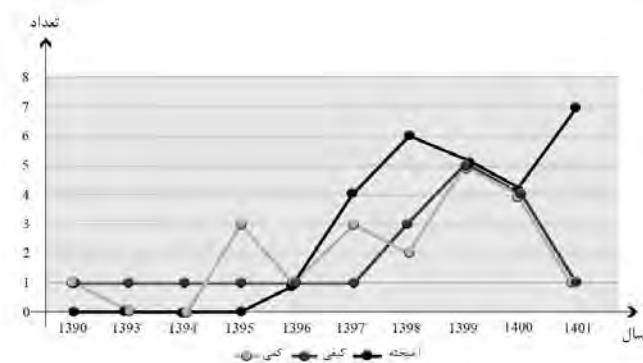
پژوهش از منظر هدف در دو دسته بنیادی (توجه به مسائل نظری، پیشبرد معرفت بنیادی درباره جهان اجتماعی و در پی ساختن و آزمون کردن نظریه‌ها) و کاربردی (توجه به نتایج عملی و حل مسائل) بررسی شده است (بلیکی، ۱۳۹۵). ۵ پژوهش بنیادی و ۶۱ پژوهش (۹۲ درصد) کاربردی بوده‌اند. این موضوع مبین این است که پرداختن به حوزه بنیادین و مفاهیم اصلی در حوزه آینده‌پژوهی فارسی زبان مورد غفلت بوده است و بیش‌تر به حوزه‌های کاربردی توجه شده است.

≠ نوع پژوهش

ماهیت پژوهش از منظر نوع پژوهش در سه دسته مورد پژوهی، نظری و مروری بررسی شده است. تعداد ۵۵ مقاله به موردپژوهی پرداخته‌اند. ۱۰ مقاله پژوهش نظری و تنها یک مقاله مروری انتشار یافته است. این موضوع نشان از تمایل بیش‌تر پژوهشگران به موردپژوهی دارد.

≠ روش پژوهش

از منظر روش پژوهش، سه روش کمی، کیفی و آمیخته شناسایی شده‌اند. ۱۹ مقاله به روش کیفی، ۲۰ مقاله به روش کمی و ۲۷ مقاله به روش آمیخته پرداخته‌اند. این مهم نشان‌دهنده وجود تعادل در روش پژوهش‌ها و توجه به ترکیب هردو روش کمی و کیفی در پیشبرد پژوهش‌ها می‌باشد (شکل ۶).

شکل ۶. بررسی روش پژوهش‌ها

≠ مقیاس فضایی پژوهش

از نظر مقیاس فضایی پژوهش‌ها ۴۸ مقاله (۷۲ درصد) مقیاس شهر، ۶ مقاله منطقه و تنها یک مقاله در سطح ملی منتشر شده است.

≠ پراکندگی جغرافیایی پژوهش

در پراکندگی جغرافیایی پژوهش به ترتیب تهران با ۹ مقاله و تبریز با ۶ مقاله بیش‌ترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند. در رتبه‌های بعدی نیز شهرهایی همچون زنجان (۴ مقاله)، زاهدان (۳ مقاله)، کرج (۳ مقاله) و مشهد (۲ مقاله) قرار گرفته‌اند. عدم توجه به موضوعات آینده پژوهی در روند طرح ریزی برنامه‌ها و عدم توجه در پژوهش‌های مرتبط، نشان‌دهنده وضعیت نامطلوب به کارگیری آینده پژوهی در شهرهای ایران به ویژه کلانشهرها می‌باشد.

باتوجه به بررسی‌های انجام شده جمع‌بندی مشخصات ساختاری پژوهش‌ها در جدول ۳ آمده است:

جدول ۳. تحلیل ساختاری پژوهش‌ها

موضوعات (۶۶ مورد)	کدها	تعداد	درصد
حوزه تخصصی پژوهش	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	۴۴	۶۶
	معماری و شهرسازی	۲۲	۳۴
گروه نشریه	علوم انسانی	۵۹	۸۹
	هنر و معماری	۵	۱۱
پیشینه نظری پژوهش	بله	۳۷	۵۶
	خیر	۲۹	۴۴
	خوب	۱۵	۲۳
کیفیت مبانی نظری	متوسط	۱۸	۲۷
	ضعیف	۳۳	۵۰
	برنامه‌ریزی منطقه‌ای	۱۴	۲۲
مقیاس موضوعی	برنامه‌ریزی شهری	۴۰	۶۰
	طراحی شهری	۳	۵
	مدیریت شهری	۹	۱۳
نوع هدف	کاربردی	۶۱	۹۲
	بنیادی	۵	۸
نوع پژوهش	مورد پژوهی	۵۵	۸۳
	نظری	۱۰	۱۵
	مروری	۱	۲
روش پژوهش	کمی	۲۰	۳۰

۲۹	۱۹	کیفی	مقیاس فضایی
۴۱	۲۷	آمیخته	
۲	۱	ملی	
۹	۶	منطقه‌ای	
۷۲	۴۸	شهری	
۱۷	۱۱	فاقد مقیاس فضایی	

تحلیل محتوایی پژوهش‌ها:

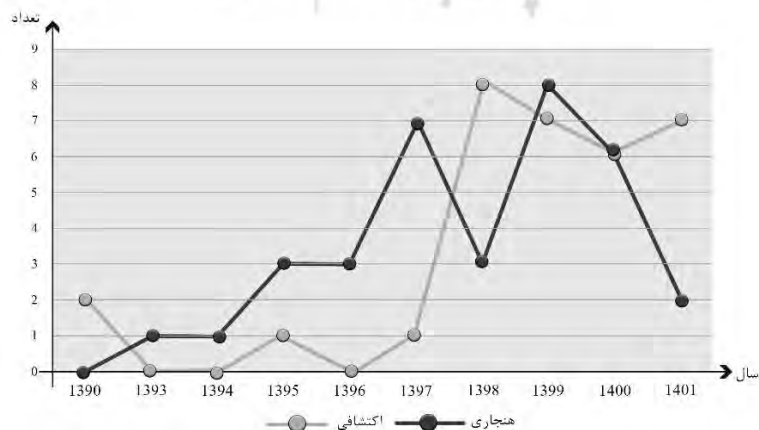
در این بخش، محتوای مقاله‌ها در ۶۶ پژوهش منتخب در موضوعات و دسته بندی‌های مختلف شامل موارد ذیل بررسی شده اند:

≠ اهداف آینده پژوهی

اهداف اصلی آینده پژوهی را می‌توان چهار مورد، ترسیم و خلق آینده‌های مطلوب، شناسایی فرصت‌ها و چالش‌ها، دستیابی به وفاق عمومی و شناسایی فناوری‌های نوظهور دانست. در پژوهش‌های منتخب تنها ۱۰ مقاله هدفشان خلق آینده‌های مطلوب است. پس از آن تعداد ۳۰ مقاله، دو هدف ترسیم آینده مطلوب و شناسایی فرصت‌ها و چالش‌ها را دنبال کرده‌اند. از میان این مقالات تنها ۱۳ مقاله علاوه بر اهداف پیشین به دنبال دستیابی به وفاق عمومی بوده و در نهایت ۱۳ مقاله نیز علاوه بر اهداف پیشین به دنبال شناسایی فناوری‌های جدید و پیش‌رو هستند. باتوجه به بررسی‌ها می‌توان این موضوع را بیان کرد که بیش‌تر پژوهش‌ها صرفاً اهداف اولیه آینده پژوهی را مورد توجه قرار داده‌اند.

≠ رویکرد آینده پژوهی

باتوجه به بررسی‌های انجام شده، مهم‌ترین رویکردهای آینده پژوهی دو رویکرد اکتشافی و هنجاری می‌باشد، که در پژوهش‌ها مورد بررسی قرار گرفت. باتوجه به بررسی‌های انجام شده، تعداد ۳۴ پژوهش از رویکرد هنجاری و ۳۲ مقاله از رویکرد اکتشافی بهره برده‌اند (شکل ۷). باوجود اهمیت و ضرورت توجه بیش‌تر به آینده‌های ممکن و محتمل و لزوم کاهش جبرگرایی، در پژوهش‌ها توجه کافی به این موضوع نشده و نیازمند توجه بیش‌تری در این حوزه می‌باشد. به عنوان مثال در تدوین ساختار فضایی منطقه‌ای ایران و تحلیل ساختاری تاب‌آوری اجتماعی که می‌توانست با رویکردی هنجاری همراه باشد، به رویکرد اکتشافی بسنده شده است. عوامل کلیدی تنها از طریق مطالعات میدانی و اسنادی استخراج شده و در اختیار کارشناس‌ها قرار گرفته است. این رویکرد با تکیه بر نتیجه علت و معلولی گذشته و با نوعی جبرگرایی پنهان به ارائه سناریوهای محتمل پرداخته است و توجهی به آینده‌های محتمل متفاوت و ارائه سناریوهای خلاقانه با توجه به انسان نداشته است (زیبارو و همکاران، ۱۳۹۸ و زیباری و همکاران، ۱۴۰۰).

شکل ۷. رویکرد آینده پژوهی

≠ پارادایم آینده پژوهی

پارادایم‌های شناسایی شده شامل، تحلیلی-توصیفی، تفسیری، انتقادی و مشارکتی می‌باشد. ۳۹ مقاله با استفاده از پارادایم تحلیلی-توصیفی به ارائه آینده‌های محتمل مبتنی بر شیوه‌های اثبات‌گرایانه، پرداخته‌اند. مانند: زیاری و همکاران، ۱۴۰۰. ایزدفر و همکاران، ۱۳۹۹. مشکینی و همکاران، ۱۳۹۸. صالحی و همکاران، ۱۴۰۱. پس از آن پارادایم تفسیری با ۱۸ مقاله بیش‌ترین پارادایم استفاده شده در مقالات بوده است. مانند: باباغیبی ازغندی، ۱۳۹۰، دادفر و همکاران، ۱۴۰۰، دادفر و همکاران، ۱۳۹۷. پارادایم انتقادی با ۸ مقاله مانند: زنگی آبادی و همکاران، ۱۳۹۷ و ندایی طوسی، ۱۳۹۹ و پارادایم مشارکتی در اولویت‌های بعدی قرار گرفته‌اند (زندحسامی و همکاران، ۱۳۹۵). پارادایم تحلیلی-توصیفی صرفاً به پیش‌بینی با تحلیلی خنثی پرداخته و به واقعیت توجه چندانی نداشته و نخبه محور با مسائل روبه رو می‌شود و از دیدگاه انسان به موضوعات توجه نمی‌کند. پارادایم تفسیری مبتنی بر درک و شناخت تجویزی و هنجاری تصاویر آینده بوده و بینشی مناسب نسبت به وضعیت انسان دارد. با این حال کم‌تر تخصصی بوده و بر فرهنگ و زمینه تکیه کرده است. پارادایم انتقادی نیز از پیش‌بینی و مقایسه بهره نبرده و صرفاً به دنبال ایجاد گفتمان‌های خاص از آینده است. در نهایت پارادایم مشارکتی چشم‌انداز کامل از آینده را به تصویر نمی‌کشد و معتقد است آینده برای ذی‌نفعان بوده و توجه کم‌تری به حوزه‌های تخصصی و نظر آن‌ها دارد.

≠ روش و فنون تحلیل آینده پژوهی

روش‌های مختلف آینده پژوهی در سه دسته کمی و کیفی و ترکیبی ارائه شده‌اند. بیش‌تر پژوهش‌ها (۲۹ مقاله) از روش ترکیبی استفاده کرده‌اند. بیش‌ترین فنون استفاده شده در مقالات تحلیل تأثیرات متقابل (کیفی) با تعداد ۱۴ مقاله و دلفی (کمی) با تعداد ۱۰ مقاله می‌باشد.

≠ ابزار تحلیل آینده پژوهی

مقالات در حوزه مطالعاتی آینده پژوهی بیش‌تر از نرم افزارهایی همچون میک مک و سناریو ویزارد بهره می‌برند. تعداد قابل توجهی از مقالات (۱۹ مقاله) نیز فاقد ابزار تحلیل و نرم افزار بوده است. به منظور جمع بندی تحلیل محتوایی مقالات به صورت مقایسه‌ای مشخصات و موضوعات بررسی شده و تعداد و درصد آن‌ها در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. تحلیل محتوایی پژوهش‌ها

موضوعات (۶۶ مورد)	کدها	تعداد	درصد
اهداف آینده پژوهی	ترسیم و خلق آینده‌های مطلوب	۱۰	۱۵
	شناسایی فرصت‌ها و چالش‌ها	۳۰	۴۵
	دستیابی به وفاق عمومی	۱۳	۲۰
	شناسایی فناوری نوظهور	۱۳	۲۰
رویکرد آینده پژوهی	هنجاری	۳۴	۵۲
	اکتشافی	۳۲	۴۸
پارادایم آینده پژوهی	تحلیلی - توصیفی	۳۹	۵۹
	تفسیری	۱۸	۲۷
	انتقادی	۸	۱۲
	مشارکتی	۱	۲
روش آینده پژوهی	کمی	۱۸	۲۷
	کیفی	۱۴	۲۱
	ترکیبی	۲۹	۴۴
فنون تحلیل آینده پژوهی	آمیخته (ترکیبی از فنون مختلف)	۲۹	۴۴
	تحلیل تأثیرات متقابل	۱۴	۲۱

۱۵	۱۰	دلفی	ابزار تحلیل آینده پژوهی
۶	۴	سناریوها	
۳	۲	تحلیل لایه ای علتها	
۳	۲	مدل سازی عامل	
۸	۵	فاقد روش تحلیل	
۵۶	۳۷	Micmac	
۲۱	۱۴	Scenario Wizard	
۱,۵	۱	Gis	
۴,۵	۳	Spss	
۱,۵	۱	Smart Pls	
۱,۵	۱	Morphol	
۲۸,۷	۱۹	فاقد ابزارتحلیل	

≠ تحلیل مضمون ابعاد، معیارها و زیرمعیارهای آینده پژوهی

باتوجه به بررسی‌های انجام شده در مقالات، ابعاد آینده پژوهی در ۴ دسته شناسایی شده‌اند. با بررسی محتوای مقالات، معیارها و زیرمعیارهای متناظر با این ابعاد به شرح زیر شناسایی شدند (جدول ۵).

- بعد مشارکت پذیری شامل: مشارکت ذی نفعان و ذی نفوذان.

- بعد آمادگی در برابر آینده‌های ممکن و در حال ظهور شامل: معیارهای درک آینده‌های محتمل و آمادگی بهتر برای روبرویی با آینده.

- بعد نگاه کل نگر و بلندمدت شامل: تصمیم گیری به سوی خلق برنامه‌هایی منعطف‌تر، تاب‌آورتر و کاربردی‌تر و تولید دانش در خصوص آینده و خلق برنامه‌های بلندمدت و میان مدت.

- بعد ایجاد محیط تصمیم گیری و برنامه‌ریزی جامع و منعطف، شامل معیارهای شناخت و تحلیل دقیق و سنجیده از محیط برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری، توجه به برنامه‌ها و نتایج اسناد فرودست و فرادست.

جدول ۵. ابعاد، معیارها و زیرمعیارهای آینده پژوهی

ابعاد	معیارها	زیرمعیارها	فراوانی	منبع
مشارکت پذیری	مشارکت و همکاری ذی نفعان	مشارکت گروه های خبره شهری	۸	(مقیم، ۱۳۹۳) (باباغیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (قزلباش و همکاران، ۱۳۹۴) (ایزدفر و همکاران، ۱۳۹۹) (نعیمی و همکاران، ۱۳۹۵) (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۸) (ایزدفر و همکاران، ۱۴۰۰) (دادفر و همکاران، ۱۳۹۷)
		مشارکت مردم در تصمیمات شهری با سطوح اجتماعی مختلف	۲۱	(مقیم، ۱۳۹۳) (باباغیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (قزلباش و همکاران، ۱۳۹۴) (ایزدفر و همکاران، ۱۳۹۹) (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۸) (صیدبیگی و همکاران، ۱۳۹۹) (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۸) (زندحسامی و همکاران، ۱۳۹۵) (زیاری و همکاران، ۱۴۰۱) (ملک زاده و همکاران، ۱۳۹۵) (سپاهیان و همکاران، ۱۴۰۰) (قلیچ و همکاران، ۱۳۹۸) (دادفر و همکاران، ۱۳۹۷) (دادفر و همکاران، ۱۴۰۰) (ندایی طوسی، ۱۳۹۶) (ندایی طوسی، ۱۳۹۹) (ابافت و همکاران، ۱۳۹۶) (قهرمان و همکاران، ۱۴۰۰) (فاضل نیا و همکاران، ۱۳۹۹) (زیپارو و همکاران، ۱۳۹۸) (سجادی و همکاران، ۱۴۰۰)
	مشروعیت قانونی و تاثیرگذاری نهادهای شهروندی و مردم نهاد	۸	(زیاری و همکاران، ۱۴۰۰) (مقیم، ۱۳۹۳) (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۸) (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۸) (زیاری و همکاران، ۱۴۰۱) (قلیچ و همکاران، ۱۳۹۸) (دادفر و همکاران، ۱۳۹۷) (دادفر و همکاران، ۱۴۰۰)	
		آشنایی و مساعدت برنامه‌ریزان شهری با تفکر آینده پژوهی	۴	(زیاری و همکاران، ۱۴۰۰) (مقیم، ۱۳۹۳) (باباغیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (نعیمی و همکاران، ۱۳۹۵)

۶	(مقیمی، ۱۳۹۳) (قهرمانی تولابی و همکاران، ۱۴۰۰) (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۸) (زیاری و همکاران، ۱۴۰۱) (ندایی طوسی، ۱۳۹۶) (ندایی طوسی، ۱۳۹۹)	ایجاد زمینه و آموزش تفکر گروهی و خرد جمعی	مشارکت و همکاری ذی نفوذان	
۱۱	(زیاری و همکاران، ۱۴۰۰) (مقیمی، ۱۳۹۳) (جعفری و همکاران، ۱۳۹۸) (سبحانی و همکاران، ۱۳۹۷) (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۸) (علاماتی و همکاران، ۱۴۰۰) (ملک زاده و همکاران، ۱۳۹۵) (دادفر و همکاران، ۱۳۹۷) (دادفر و همکاران، ۱۴۰۰) (قهرمان و همکاران، ۱۴۰۰) (فاضل نیا و همکاران، ۱۳۹۹)	مشارکت سازمان ها و نهادهای تصمیم گیر شهری		
۶	(زیاری و همکاران، ۱۴۰۰) (مقیمی، ۱۳۹۳) (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۸) (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۸) (قلیچ و همکاران، ۱۳۹۸) (زیپارو و همکاران، ۱۳۹۸)	مداخله منطقی و مردم سالار سازمان های شهرسازی		
۴	(باباغیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (سبحانی و همکاران، ۱۳۹۷) (قهرمانی تولابی و همکاران، ۱۴۰۰) (نعیمی و همکاران، ۱۳۹۵)	شناسایی و ارزیابی حوادث شهر آینده	درک آینده های محتمل	
۲	(مقیمی، ۱۳۹۳) (نعیمی و همکاران، ۱۳۹۵)	مجهز سازی جامعه، سازمان و گروه های مدیریت شهری		
۲۰	(مقیمی، ۱۳۹۳) (باباغیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (سبحانی و همکاران، ۱۳۹۷) (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵) (قهرمانی تولابی و همکاران، ۱۴۰۰) (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۸) (نعیمی و همکاران، ۱۳۹۵) (صیدبیگی و همکاران، ۱۳۹۹) (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۸) (ملک زاده و همکاران، ۱۳۹۵) (قلیچ و همکاران، ۱۳۹۸) (دادفر و همکاران، ۱۳۹۷) (دادفر و همکاران، ۱۴۰۰) (ندایی طوسی، ۱۳۹۶) (ندایی طوسی، ۱۳۹۹) (نوروزی و همکاران، ۱۳۹۹) (قهرمان و همکاران، ۱۴۰۰) (زیپارو و همکاران، ۱۳۹۸) (سجادی و همکاران، ۱۴۰۰) (زالی و همکاران، ۱۴۰۰)	شناسایی فناوری های عام نوظهور شهری	آمدگی در برابر آینده های ممکن و در حال ظهور	
۹	(مقیمی، ۱۳۹۳) (باباغیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (سبحانی و همکاران، ۱۳۹۷) (نصر، ۱۳۹۵) (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵) (ملک زاده و همکاران، ۱۳۹۵) (ندایی طوسی، ۱۳۹۶) (ابافت و همکاران، ۱۳۹۶) (معبودی، ۱۳۹۹)	کشف فرصت های آتی جهت تعیین اولویت های سرمایه گذاری در زمینه فعالیت های علم و نوآوری شهری		
۴	(مقیمی، ۱۳۹۳) (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۸) (صالحی و همکاران، ۱۴۰۱) (معبودی، ۱۳۹۹)	جهت دهی نظام برنامه ریزی شهری منطبق بر نظام علم و نوآوری		
۶	(مقیمی، ۱۳۹۳) (قزلباش و همکاران، ۱۳۹۴) (ایزدفر و همکاران، ۱۳۹۹) (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۸) (دادفر و همکاران، ۱۴۰۰) (پورعزت و همکاران، ۱۴۰۰)	تجهیز نظام شهری با بازیگران جدید حوزه های راهبردی شهری		
۱۱	(مقیمی، ۱۳۹۳) (باباغیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (قزلباش و همکاران، ۱۳۹۴) (نصر، ۱۳۹۵) (طالشی انبوهی و همکاران، ۱۳۹۷) (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۸) (ایزدفر و همکاران، ۱۴۰۰) (سپاهیان و همکاران، ۱۴۰۰) (دادفر و همکاران، ۱۴۰۰) (حسن زاده و همکاران، ۱۳۹۸) (شاکرمی و همکاران، ۱۴۰۰)	برخورد فاعلانه با آینده شهر		
۱۷	(مقیمی، ۱۳۹۳) (اسکندری ثانی و همکاران، ۱۳۹۷) (ایزدفر و همکاران، ۱۳۹۹) (نصر، ۱۳۹۵) (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵) (کلهر و همکاران، ۱۳۹۷) (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۸) (علاماتی و همکاران، ۱۴۰۰) (زندحسامی و همکاران، ۱۳۹۵) (ملک زاده و همکاران، ۱۳۹۵) (سپاهیان و همکاران، ۱۴۰۰) (قلیچ و همکاران، ۱۳۹۸) (دادفر و همکاران، ۱۴۰۰) (ندایی طوسی، ۱۳۹۹) (قهرمان و همکاران، ۱۴۰۰) (صالحی و همکاران، ۱۴۰۱) (زالی و همکاران، ۱۴۰۰)	واکوی منابع، الگوها و عوامل تغییر و ثبات شهری		

(مقیمی، ۱۳۹۳) (باباغبیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (قزلباش و همکاران، ۱۳۹۴) (جعفری و همکاران، ۱۳۹۸) (سبحانی و همکاران، ۱۳۹۷) (نصر، ۱۳۹۵) (طالشی انبوهی و همکاران، ۱۳۹۷) (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵) (نعیمی و همکاران، ۱۳۹۵) (کلهر و همکاران، ۱۳۹۷) (صیدبیگی و همکاران، ۱۳۹۹) (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۸) (علاماتی و همکاران، ۱۴۰۰) (ایزدفر و همکاران، ۱۴۰۰) (دادفر و همکاران، ۱۳۹۷) (زالی، ۱۳۹۰) (ندایی طوسی، ۱۳۹۶) (فاضل نیا و همکاران، ۱۳۹۹) (پورعزت و همکاران، ۱۴۰۰) (زالی و همکاران، ۱۴۰۰) (مجنون توتاخانه، ۱۳۹۹) (حسنزاده و همکاران، ۱۳۹۸) (نجفی، ۱۳۹۸) (زیاری و همکاران، ۱۴۰۱)	۲۴	تجسم و برنامه ریزی یکپارچه آینده های بالقوه شهری		
(مقیمی، ۱۳۹۳) (قهرمانی تولایی و همکاران، ۱۴۰۰) (صیدبیگی و همکاران، ۱۳۹۹) (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۸) (ملک زاده و همکاران، ۱۳۹۵) (ندایی طوسی، ۱۳۹۹) (قهرمان و همکاران، ۱۴۰۰) (فاضل نیا و همکاران، ۱۳۹۹) (شاکرمی و همکاران، ۱۴۰۰)	۹	تدوین راهبردهای شهری مناسب	تصمیم گیری به سوی خلق برنامه هایی منعطف تر، تاب آورتر و کاربردی تر	نگاه کل نگر و بلند مدت
(مقیمی، ۱۳۹۳) (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵) (ندایی طوسی، ۱۳۹۹)	۳	به کارگیری ابزارهای تحلیلی کاربردی		
(باباغبیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵) (نعیمی و همکاران، ۱۳۹۵)	۳	کسب اطلاعات نسبت به نیروهای موثر آینده شهر		
(نعیمی و همکاران، ۱۳۹۵) (قهرمانی تولایی و همکاران، ۱۴۰۰) (صیدبیگی و همکاران، ۱۳۹۹) (احدنژاد و همکاران، ۱۳۹۹) (زیاری و همکاران، ۱۴۰۱)	۵	کنترل ابهام ها و تردیدها آینده شهری		
(باباغبیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (ایزدفر و همکاران، ۱۳۹۹) (قلیچ و همکاران، ۱۳۹۸) (فاضل نیا و همکاران، ۱۳۹۹)	۴	پاسخ دهی و رویارویی با قیود و نامعلومی های موجود شهرها	تولید دانش در خصوص آینده و خلق برنامه های بلندمدت و میان مدت	
(باباغبیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (ایزدفر و همکاران، ۱۳۹۹)	۲	ایجاد تعادل میان اهداف و راهبردهای شهری		
(مقیمی، ۱۳۹۳) (باباغبیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵) (صیدبیگی و همکاران، ۱۳۹۹)	۴	شناخت دقیق و سیستمی از محیط شهری		ایجاد محیط
(زیاری و همکاران، ۱۴۰۰) (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵)	۲	توجه به وضعیت موجود و محیط برنامه ریزی شهری		تصمیم
(باباغبیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (ایزدفر و همکاران، ۱۳۹۹) (سبحانی و همکاران، ۱۳۹۷)	۳	تعریف فرصت ها، تهدیدها و دگرگونی های بالقوه شهری		م
(مقیمی، ۱۳۹۳) (زنگی آبادی و همکاران، ۱۳۹۹) (کمالی باغراهی و همکاران، ۱۳۹۸) (جعفری و همکاران، ۱۳۹۸) (ندایی طوسی، ۱۳۹۶) (نجفی، ۱۳۹۸)	۶	توسعه شهری متعادل و سامان-دهی شده		گیری
(مقیمی، ۱۳۹۳) (باباغبیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (نصر، ۱۳۹۵) (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۸) (معبودی، ۱۳۹۹)	۵	توجه به جهان بینی و فرهنگ زمینه		و برنامه
(مقیمی، ۱۳۹۳) (باباغبیبی ازغندی، ۱۳۹۰) (زنگی آبادی و همکاران، ۱۳۹۹) (اسکندری ثانی و همکاران، ۱۳۹۷) (نصر، ۱۳۹۵) (قهرمانی تولایی و همکاران، ۱۴۰۰) (نعیمی و همکاران، ۱۳۹۵) (صیدبیگی و همکاران، ۱۳۹۹) (علاماتی و همکاران، ۱۴۰۰) (دادفر و همکاران، ۱۴۰۰) (ایافت و همکاران، ۱۳۹۶) (زیپارو و همکاران، ۱۳۹۸) (احدنژاد و همکاران، ۱۳۹۹)	۱۳	افزایش رقابت پذیری شهری		ریزی جامع و منطقی
(دادفر و همکاران، ۱۳۹۷) (دادفر و همکاران، ۱۴۰۰)	۲	توجه و ایجاد یکپارچگی در طرح-ها و اسناد شهری	توجه به برنامه ها و نتایج اسناد	
(ندایی طوسی، ۱۳۹۹) (ندایی طوسی، ۱۳۹۶) (حسنزاده و همکاران، ۱۳۹۸)	۳	تحقق پذیری طرح های توسعه شهری		

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

آینده پژوهی حوزه‌ای پویا و متغیر است که با توجه به ماهیت آن در پژوهش و طرح‌های متعددی قابل استفاده است. پژوهش حاضر با هدف ارائه چهارچوب آینده پژوهی از رویکرد فرامطالعه بهره برده است. این تحقیق به ارائه ابعاد، معیارها و زیرمعیارهای آینده پژوهی مبتنی بر پژوهش‌های پیشین داخلی پرداخته است. با توجه به تحلیل‌های انجام شده در بخش مشخصات عمومی، پژوهش‌ها، بیش‌تر در حوزه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و در گروه علوم انسانی منتشر شده‌اند. با توجه به افزایش اهمیت توجه به آینده پژوهی در طرح‌ها و پژوهش‌ها به پیشینه نظری توجه قابل قبولی شده است. اما با این وجود اکثر پژوهش‌ها کیفیت مبانی نظری مناسبی ندارند. از منظر نوع اهداف، پژوهش‌ها بیش‌تر کاربردی بوده و پژوهش‌های بسیار محدودی با هدفی بنیادی به این موضوع نگاه کرده‌اند. اکثر پژوهش‌ها از روش‌های مختلف کمی، کیفی و به صورت ترکیبی استفاده کرده‌اند. به طور کلی می‌توان گفت پژوهش‌ها به ویژه در سال‌های اخیر در حوزه آینده‌پژوهی افزایش چشمگیری داشته که این امر همراه با افزایش کیفیت پژوهش‌ها نیز همراه بوده است. با این حال، توجه بیش‌تر به این مهم و در دستور کار قرار دادن آن در مسائل شهری اهمیت بسیاری دارد. در بخش‌های محتوایی نیز در سال‌های اخیر توجه به رویکرد هنجاری آینده پژوهی افزایش یافته است که نشان از اهمیت نیروی انسانی و توجه به سایر نیروها بوده است. با این حال در حوزه سطوح استفاده شده در آینده پژوهی بیش‌تر پژوهش‌ها در سطوح اولیه و محدود به سطح مساله محوری باقی مانده و بیش‌تر از پارادایم توصیفی-تحلیلی بهره برده‌اند. لذا لزوم توجهی عمیق به سطوح بالاتر و توجه به مسائل از دیدگاه‌های انتقادی و مشارکتی و بهره‌گیری از روش‌های مختلف کمی و کیفی و توجه به دو پارادایم هنجاری و اکتشافی و تلفیق آن‌ها با یکدیگر بیش از پیش اهمیت دارد.

با توجه به بررسی‌های انجام شده چهارچوب آینده پژوهی را می‌توان با بهره‌گیری از دو موضوع اصلی بررسی شده در پژوهش (ابعاد و مولفه‌های آینده‌پژوهی و پارادایم‌ها) تدوین کرد. در شکل ۸ روابط میان مفاهیم مبانی نظری و مولفه‌های شناسایی شده و اولویت بندی آن‌ها آمده است. در این چهارچوب چهار رهیافت اصلی شناسایی شده است. رهیافت فرایندی و مشارکت پذیری به دنبال افزایش مشارکت و همکاری ذی‌نفعان و ذی‌نفعان می‌باشد. جهت مشارکت و همکاری بیش‌تر ذی‌نفعان عواملی همچون مشارکت گروه‌های خبره شهرسازی (رویکرد هنجاری) و جهت مشارکت ذی‌نفعان نیز مشارکت سازمان‌ها و نهادهای تصمیم‌گیری شهری (رویکرد هنجاری) و آشنایی و مساعدت برنامه‌ریزان شهری (رویکرد اکتشافی)، استخراج شده‌اند. رهیافت کل‌نگر و بلندمدت به دنبال خلق برنامه‌های منعطف، تاب‌آور و کاربردی‌تر و تولید دانش در برنامه بلندمدت و میان مدت است. در مجموعه اول عواملی همچون تدوین راهبردها (رویکرد هنجاری) و کنترل ابهام و تردیدهای آینده شهری (رویکرد اکتشافی) و در مجموعه دوم پاسخ‌دهی و رویارویی با قیود و نامعلومی‌ها (رویکرد هنجاری) شناسایی شده‌اند. رهیافت تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی جامع و منعطف به دنبال شناخت و تحلیل دقیق از محیط برنامه‌ریزی با توجه به عواملی همچون افزایش رقابت پذیری شهری (رویکرد هنجاری) و در نظر گرفتن نقاط ضعف، قوت و... (رویکرد اکتشافی) و توجه به برنامه‌ها و نتایج اسناد می‌باشد. در نهایت رهیافت آمادگی در برابر آینده‌های ممکن به دنبال درک آینده‌های محتمل (در حوزه رویکرد اکتشافی) و آمادگی بهتر برای رویارویی با آینده با توجه به عواملی همچون شناسایی فناوری‌های عام نوظهور شهری (رویکرد هنجاری) و تجسم و برنامه‌ریزی یکپارچه آینده‌های بالقوه شهری (رویکرد اکتشافی) می‌باشد.

چهارچوب نظری آینده پژوهی در مطالعات شهری

شکل ۸. چهارچوب نظری آینده پژوهی در مطالعات شهری

منابع

- ۱- ابافت، سیمین؛ حافظ رضازاده، معصومه؛ و کریمیان بستانی، مریم. (۱۳۹۹). آینده نگاری توسعه شهری با رویکرد توسعه امور زیر بنایی (مطالعه موردی: شهر اردبیل). آمایش محیط، ۱۳(۵۰)، ۳۸-۲۱.
- ۲- احدنژاد روشتی، محسن؛ و نجفی، سعید. (۱۳۹۹). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر وضعیت آینده کیفیت زندگی سکونتگاه‌های شهری با تأکید بر کاربرد آینده‌پژوهی. نمونه موردی: محلات کارمندان و اسلام آباد شهر زنجان. مجله آمایش جغرافیایی فضا.
- ۳- اسکندری ثانی، محمد؛ و رضایی، ابراهیم. (۱۳۹۷). آینده پژوهی مدیریت شهری زمینه ساز تحقق رقابت پذیری در عرصه گردشگری (مطالعه موردی: شهر زاهدان). جغرافیای اجتماعی شهری، ۵(۲).
- ۴- ایزدفر، نجمه؛ و ایزدفر، الهام. (۱۴۰۰). تدوین مدل مفهومی تحقق بازآفرینی پایدار شهری از منظر آینده پژوهی. برنامه ریزی و توسعه محیط شهری، ۱۱(۱)، ۲۷-۴۴.
- ۵- ایزدفر، نجمه؛ و رضایی، محمدرضا. (۱۳۹۹). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر بازآفرینی پایدار شهری با رویکرد آینده‌پژوهی (مورد شناسی: بافت ناکارآمد شهر یزد). جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، ۱۰(۳۴)، ۱۰۹-۱۳۰.
- ۶- باباغیبی ازغندی، علیرضا. (۱۳۹۰). آینده شهری پژوهی؛ رهیافتی نو در مدیریت جامع. مطالعات مدیریت ترافیک سال پنجم بهار ۱۳۸۹ شماره ۱۶.
- ۷- بل، ونل. (۲۰۰۳). مبانی آینده پژوهی: تاریخچه اهداف و دانش. ترجمه: مصطفی تقوی و محسن محقق. (۱۳۹۲). تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی.
- ۸- بلیکی، نورمن. (۲۰۰۰). طراحی پژوهش‌های اجتماعی. ترجمه: حسن چاوشیان. (۱۳۹۵). تهران: نشر نی.
- ۹- پورعزت، علی اصغر؛ و رضایان قیه باشی، احد. (۱۴۰۰). هوش آینده پژوهی؛ لازمه دیدبانی اثربخش در تحقق چشم‌اندازها. فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده، ۳(۳)، ۱-۹.
- ۱۰- جعفری، فیروز؛ مودنی، مهدی؛ و بدلی، احد. (۱۳۹۸). آینده‌پژوهی تغییرات کاربری اراضی شهری در کلان‌شهر تبریز. برنامه ریزی فضایی، ۱۰(۲)، ۱-۲۲.
- ۱۱- حاتمی نژاد، حسین؛ پوراحمد، احمد؛ و نصرتی هشی، مرتضی. (۱۳۹۸). آینده پژوهی در بافت فرسوده شهری- مطالعه موردی: ناحیه یک، منطقه ۹ شهر تهران. اطلاعات جغرافیایی، ۲۸(۱۰۹)، ۳۷-۵۵.
- ۱۲- حسن زاده، حسن؛ هوشیار، حسن؛ و موسوی، میر نجف. (۱۴۰۰). شناسایی و تحلیل شاخصهای رشد هوشمند مؤثر بر ساختار فضایی شهرها با رویکرد آینده پژوهی (نمونه موردی: شهر سردشت). فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۱(۴۲)، ۱۴۳-۱۶۵.
- ۱۳- حیدری، اکبر؛ رهنما، محمد رحیم؛ اجزاشکوهی، محمد؛ و خوارزمی، امید علی. (۱۳۹۵). تحلیل تحولات فضایی محیط زیست شهری در کلانشهر مشهد با استفاده از الگوی آینده پژوهی گام طبیعی.
- ۱۴- داداش پور، هاشم؛ و الوندی پور، نینا. (۱۳۹۵). عدالت فضایی در مقیاس شهری در ایران؛ فرامطالعه چارچوب نظری مقاله‌های علمی موجود. نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی.
- ۱۵- دادفر، شیما؛ و بندرآباد، علیرضا. (۱۴۰۰). ارزیابی فرآیند تدوین طرح راهبردی ساختاری شهر تهران با رویکرد آینده نگاری. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۱۴(۳۷).
- ۱۶- دادفر، شیما؛ مرادی مسیحی، وراز؛ احمدیان، رضا؛ و بندرآباد، علی رضا. (۱۳۹۷). تدوین فرآیند طرح های توسعه شهری بر مبنای رویکرد آینده نگاری. جغرافیا (فصلنامه علمی انجمن جغرافیایی ایران)، ۱۶(۵۷)، ۳۰-۴۶.
- ۱۷- زالی، نادر. (۱۳۹۰). آینده‌نگاری راهبردی و سیاست‌گذاری منطقه‌ای با رویکرد سناریونویسی. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۴(۵۴)، ۳۳-۵۴.
- ۱۸- زالی، نادر؛ حقیقت، فاطمه؛ و پناهی، احمد. (۱۴۰۰). کاربری نظریه سیستم ها و آینده نگاری فناوری های کلیدی در معماری آینده با ابزار سنجش مطلوبیت و امکان پذیری (نمونه موردی: استان گیلان). فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده ۱۴۰۰؛ ۲(۲): ۹۱-۱۰۴.
- ۱۹- زیپارو، آبرتو؛ و اسدزاده، هانیه. (۱۳۹۸). آینده پژوهی ساختار فضایی منطقه‌ای در ایران (افق ۲۰۴۰). فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده. ۱(۱): ۳۳-۵۰.

- ۲۰- زندحسامی، حسام؛ و شهرام فر، شیوا. (۱۳۹۵). شناسایی ابعاد موثر بر آینده نگاری برنامه ریزی شهری با رویکرد اقتصادی (مطالعه موردی: توسعه پایدار شهر قزوین). فصلنامه علمی - پژوهشی اقتصاد و مدیریت شهری.
- ۲۱- زنگی آبادی، علی؛ حسینی خواه، حسین؛ و قاسمی، محمد رضا. (۱۳۹۹). برنامه ریزی توسعه منطقه ای بر پایه روش آینده پژوهی تحلیل اثرات متقاطع و سناریو نویسی سایب (مطالعه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد). پژوهشهای جغرافیای انسانی، ۵۲(۲).
- ۲۲- زیاری، کرامت الله؛ و احسانی فرد، علی اصغر. (۱۴۰۱). آینده پژوهی متغیرهای رشد هوشمند شهری و سناریو سازی محتمل و مطلوب با روش تحلیل ساختاری و شبکه ای (مورد پژوهی: دارالمرحمه، سمنان). دانش شهرسازی، ۶(۱).
- ۲۳- زیاری کرامت اله؛ حاتمی نژاد، حسین؛ پوراحمد، احمد؛ زنگنه شهرکی، سعید؛ و همقدم، نوشا. (۱۴۰۱). ارائه الگوی حکمروایی شهری هوشمند با رویکرد آینده پژوهی؛ مورد مطالعه شهر رشت. نقش جهان - مطالعات نظری و فناوریهای نوین معماری و شهرسازی ۱۴۰۱؛ ۱۲ (۴): ۵۰-۲۲.
- ۲۴- زیاری، کرامت الله؛ کانونی، رضا. (۱۴۰۰). تحلیل ساختاری تاب آوری اجتماعی در چهارچوب حکمروایی شایسته شهری با رویکرد آینده پژوهی (مطالعه موردی: شهر اردبیل). برنامه ریزی و آمایش فضا ۱۴۰۰؛ ۲۵ (۳): ۹۱-۵۹.
- ۲۵- زیاری، کرامت الله؛ ربانی، طاها؛ و ساعدموجشی، رامین. (۱۳۹۶). آینده پژوهی: پارادایمی نوین در برنامه ریزی با تاکید بر برنامه ریزی شهری و منطقه ای (مبانی، مفاهیم، رویکردها و روش ها). تهران: موسسه انتشارات دانشگاه تهران.
- ۲۶- سبحانی، نوبخت؛ بیرانوندزاده، مریم؛ گرامی طیبی، محسن؛ و صیدیگی، صادق. (۱۳۹۷). واکاوی فضایی احساس امنیت شهروندان در فضاهای شهری با رویکرد آینده پژوهی (مطالعه موردی: شهر خرم آباد).
- ۲۷- سپاهیان، عبدالسلام؛ پودینه، محمدرضا؛ فیروزی راد، سیما؛ و پودینه، سجاد. (۱۴۰۰). ارزیابی و سنجش پایداری در بافت های فرسوده شهری با رویکرد آینده پژوهی و ارائه راهکارهای مناسب (مطالعه موردی: شهر زاهدان). فصلنامه آینده پژوهی شهری، ۱(۲)، ۵۰-۶۸.
- ۲۸- سجادی، ژیلا؛ پرتانین، ندا؛ و یزدانی راد، پیمان. (۱۴۰۰). رویکرد آینده نگاری در بازآفرینی محلات فرسوده شهری با تاکید بر مسکن پایدار. فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده ۱۴۰۰؛ ۲ (۳): ۴۹-۲۷.
- ۲۹- شاکرمی، کیان؛ رهنما، محمدرحیم؛ و شکوهی، محمد اجزا. (۱۴۰۰). تحلیل توسعه فضایی فرم شهری کرج با رویکرد آینده پژوهی. نشریه برنامه ریزی فضایی.
- ۳۰- شیرویه پور، شهریار؛ و فضلی، صفر. (۱۴۰۱). از پیش نگری تا آینده نگاری: ابتدای روش شناسی آینده پژوهی بر مدل پیاز پژوهش. روش شناسی علوم انسانی.
- ۳۱- صالحی، نگار؛ داودپور، زهره؛ و خستو، مریم. (۱۴۰۱). آینده پژوهی تصویر ذهنی ضمنی در مراکز خرید بزرگ. فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده، ۳(۲)، ۷۸-۵۷.
- ۳۲- صیدیگی، صادق؛ موسی پور میاندهی، پری؛ ملانیا جلودار، شهرام؛ و مالمیر، مریم. (۱۳۹۹). شناسایی عوامل کلیدی توسعه شهری با رویکرد آینده پژوهی (مطالعه موردی: شهر ساری). فصلنامه علمی مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی.
- ۳۳- طالشی انبوهی، مرضیه؛ آقائی زاده، اسماعیل؛ و جعفری مهرآبادی، مریم. (۱۳۹۷). تحلیل ساختاری زیست پذیری بافت های فرسوده شهری با رویکرد آینده پژوهی (مطالعه موردی: بافت فرسوده منطقه یک شهر قزوین). فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش و برنامه ریزی شهری، ۱۰(۳۹)، ۱۱۷-۱۳۴.
- ۳۴- علاماتی، زینب؛ کلدی، علیرضا؛ و نوایخش، مهرداد. (۱۴۰۱). شناسایی پیش ران های اصلی توسعه شهری با استفاده از رویکرد آینده نگاری (مطالعه موردی: کلان شهر تهران). فصلنامه اقتصاد و برنامه ریزی شهری دوره ۳، شماره ۱، بهار ۱۴۰۱، ص ۱۶-۳۲.
- ۳۵- فاضل نیا، غریب؛ و جهانتیغ، حسنعلی. (۱۳۹۹). واکاوی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در منطقه سیستان با رویکرد آینده پژوهی. فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده، ۱۳۹۹؛ ۱ (۲): ۸۱-۹۵.
- ۳۶- قزلباش، سمیه؛ سجادی، ژیلا؛ صرافی، مظفر؛ و کلانتری، محسن. (۱۳۹۴). آینده پژوهی به روش سناریونویسی تکوینی، چارچوبی برای پیوند علم و تجربه پژوهی مطالعه موردی: نظام شهری استان زنجان. فصلنامه علمی - پژوهشی و بین المللی انجمن جغرافیای ایران.

- ۳۷- قلیچ، مرتضی؛ میرزایی، حجت الله؛ و ربانی، طاها. (۱۳۹۸). آینده‌نگاری شهری به مثابه رویکردی برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی شهری (با تاکید بر تجربه آینده‌نگاری کلان‌شهر تهران). آینده پژوهی ایران، ۴(۱).
- ۳۸- قهرمان، وحید؛ داداش پور، هاشم؛ و رفیعیان، مجتبی. (۱۴۰۰). تدوین سناریوهای توسعه پایدار اکولوژیکی منطقه کلان‌شهری مشهد با رویکرد آینده‌نگاری منطقه‌ای. فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه ریزی منطقه ای، ۱۱(۴۴).
- ۳۹- قهرمانی تولابی، امین؛ و سجادی، ژیللا. (۱۴۰۰). شناسایی پیشران‌های کلیدی موثر بر ارتقاء بافت‌های ناکارآمد شهری با رویکرد آینده پژوهی (مورد مطالعه: بافت فرسوده شهر کرمانشاه). فصلنامه پژوهش‌های مکانی فضایی، دوره: ۱۴۰۰، شماره: ۱.
- ۴۰- کلهر، مهدی؛ و ذبیحی، حسین. (۱۳۹۸). آینده‌پژوهی تاخیرات پروژه‌های شهری با رویکرد تحلیل لایه‌ای علت‌ها، سناریونویسی، تاپسیس فازی و سوات. آینده پژوهی مدیریت، ۳۰(شماره ۱ (پیاپی ۱۱۶))، ۱۸۶-۱۹۹.
- ۴۱- کمالی باغراهی، اسماعیل؛ سمندری، امید؛ صیدبیگی، صادق؛ و سرحدی، مرتضی. (۱۳۹۸). آینده پژوهی تعیین اراضی بالقوه جهت توسعه شهری و ارائه الگوی بهینه توسعه شهر کرمان. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال بیست و دوم، شماره ۶۵، تابستان ۱۴۰۱.
- ۴۲- کمالی، یحیی. (۱۳۹۷). روش شناسی تحلیل مضمون و کاربرد آن در مطالعات سیاست‌گذاری عمومی. سیاست‌گذاری عمومی، ۴(۲).
- ۴۳- مجنونی توتاخانه، علی. (۱۳۹۹). شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی مؤثر بر شکل‌گیری شهرهای خلاق میانه اندام با استفاده از آینده-پژوهی (مطالعه موردی: شهر بناب). هویت شهر.
- ۴۴- مشکینی، ابوالفضل؛ ربانی، طاها؛ افتخاری، رکن الدین؛ و رفیعیان، مجتبی. (۱۳۹۸). آینده نگاری حکمروایی، بسط مفهوم و آینده حکمروایی کلانشهر تهران. پژوهش‌های جغرافیایی برنامه ریزی شهری، دوره ۷، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۸.
- ۴۵- مقیمی، ابوالفضل. (۱۳۹۳). معرفت شناسی آینده پژوهی در رویکردهای نظری به برنامه ریزی شهری، معماری و صنعت ساختمان. فصلنامه مدیریت شهری.
- ۴۶- معبودی، محمد تقی. (۱۳۹۹). تبارشناسی مفهوم و مبانی پارادایمی آینده پژوهی. فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده، ۱(۴)، ۴۱-۶۵.
- ۴۷- ملک زاده، ندا؛ بزاززاده، مهدی؛ و رفیعیان، مجتبی. (۱۳۹۵). شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه شهری با رویکرد آینده نگاری (مطالعه موردی: کلان شهر کرج). جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۳(۲ (پیاپی ۵))، ۳۵-۵۲.
- ۴۸- ملک زاده، ندا؛ داداش پور، هاشم؛ و رفیعیان، مجتبی. (۱۴۰۰). فرامطالعه مطالعات مرتبط با ساختار فضایی شهری و منطقه‌ای؛ در بازه زمانی ۱۳۸۰-۱۳۹۸، نشریه علمی معماری و شهرسازی ایران.
- ۴۹- نجفی، سعید. (۱۳۹۸). تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه شهرهای مرزی با رویکرد آینده پژوهی (نمونه موردی: شهر زابل). مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۴(۳)، ۷۷۳-۷۸۹.
- ۵۰- ندایی طوسی، سحر. (۱۳۹۷). کاربست روش شناسی آینده‌نگاری راهبردی در برنامه‌ریزی توسعه فضایی؛ مورد پژوهی سناریونگاری منطقه کلانشهری کرج. نامه معماری و شهرسازی، ۱۰(۲۰).
- ۵۱- ندایی طوسی، سحر. (۱۳۹۹). آینده نگاری مدیریت حریم پایتخت به روش سناریونگاری. نشریه اقتصاد و برنامه ریزی شهری.
- ۵۲- نصر، طاهره. (۱۳۹۵). جایگاه «نشانه شناسی شهر ایرانی» در گردشگری در راستای آینده پژوهی برنامه ریزی شهری و توسعه پایدار. برنامه ریزی منطقه ای (دانشگاه آزاد مرودشت) سال ششم زمستان ۱۳۹۵ شماره ۲۴.
- ۵۳- نعیمی، کیومرث؛ و پورمحمدی، محمدرضا. (۱۳۹۵). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر وضعیت آینده سکونتگاه‌های فرودست شهری سنج با تاکید بر کاربرد آینده پژوهی. فصلنامه مطالعات شهری، ۵(۲۰)، ۵۳-۶۴.
- ۵۴- نوروزی، حسن؛ عزت پناه، بختیار؛ و ولیزاده، رضا. (۱۳۹۹). آینده پژوهی مدیریت ریسک در شهرها با تاکید بر آسیب پذیری خطرات زلزله. مطالعات مدیریت شهری، ۱۲(۴۲)، ۳۹-۵۱.
- 55-Abou Jaoude, G., Mumm, O., & Carlow, V. M. (2022). An overview of scenario approaches: a guide for urban design and planning. *Journal of Planning Literature*, 37(3), 467-487.
- 56-Branagh, S. (2003). *Dublin City Foresight: a Scenario Approach*. Masters' dissertation. Dublin Institute of Technology.

- 57-Dixon, T., Montgomery, J., Horton-Baker, N. & Farrelly, L. (2018). Using urban foresight techniques in city visioning: Lessons from the reading 2050 vision. *Local Economy*, 33(8), 777-799.
- 58-Gall, T., & Allam, Z. (2022). Strategic Foresight and Futures Thinking in Urban Development: Reframing Planning Perspectives and Decolonising Urban Futures.
- 59-Guell, J. M. F. (2009). Can Foresight Studies Strengthen Strategic Planning Process at the Urban and Regional Level. In Conference on City Futures.
- 60- Güell, J. M. F., & Redondo, L. (2012). Linking territorial foresight and urban planning. *Foresight-The journal of future studies, strategic thinking and policy*, 14(4), 316-335.
- 61-Hartmann, C. (2011). From Urban Foresight to Urban Futures? Potentials and Limitations of Forward-Looking Activities for Integrated Urban Development. *Proceedings REAL CORP 2011 Tagungsband 18-20 May 2011*.
- 62-Inayatullah, S. (2011). City futures in transformation: Emerging issues and case studies. *Futures*, 43(7), 654-661.
- 63-Inayatullah, S (2013). *Future studies: theories and methods*. Blanca Manoz: Campo Magnetico Triple.
- 64-Kameoka. A., Yokoo, Y., Kuwahara, T (2004), A Challenge of Integrating Technology Foresight and Assessment in industrial Strategy Development and Policymaking. *Technological Forecasting and Social Change*, 71(6), 579-59.
- 65-Phdungsilp, A. (2011). Futures studies' backcasting method used for strategic sustainable city planning. *Futures*, 43(7), 707-714.
- 66-Ratcliffe, J., & Krawczyk, E. (2011). Imagineering city futures: The use of prospective through scenarios in urban planning. *Futures*, 43(7), 642-653.
- 67-Ravetz, J., & Miles, I. D. (2016). Foresight in cities: on the possibility of a "strategic urban intelligence". *Foresight*.
- 68-Sandelowski, M, Barroso, J (۲۰۰۷) *Handbook for Synthesizing Qualitative Research*. Springer: New York
- 69-Winkowska, J., & Pejić, S. (2021). Best practices of urban foresight in the process of city development management in the light of the smart city concept. *Marketing i Rynek*, (9), 14-22.